

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ І ЗДОБУТКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Знакові події у сфері музики, театру, кіно та літератури*

(оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету за 2022–2023 рр.)

Від початку повномасштабного російського вторгнення українська культура стала більш помітною для світу. В Україні та поза її межами відбулося чимало культурних і мистецьких активностей, що реалізовувались на різних рівнях (від персонального, інституційного до загальнодержавного), у різних подієвих форматах (разові події, окремі проєкти, частини міжнародних форумів) та формах (арт, аналітика, дискусії тощо). Нижче подано окремі з них, що допоможуть означити масштабність, географію, формати звучання українського голосу у світі. Даний перелік не претендує на вичерпність, радше є спробою зафіксувати важливі тенденції та процеси.

Музика

Після повномасштабного вторгнення ставлення до української класичної музики пережило приголомшливу трансформацію. Вона виявилася незамінним інструментом культурної дипломатії. Музичний критик Любов Морозова зазначає: «Класична музика без слів і перекладу потрапила у вуха філармонічних слухачів по всьому світу. Вона не лише продемонструвала ті свої якості, яких ми навіть трохи стидаємося – чуттєвість, наспівність і, перепрошую, духовність. Окрім того, вона наочно засвідчила тяглість традиції – від першої української симфонії Максима Березовського (яка в російських джерелах фігурує як «первая русская») до естетичного різнобарв'я сьогодення. Коли на власні вуха чуєш, як довершено звучала українська музика в моцартівську епоху, то тези російської пропаганди про народжену більшовиками націю вже не можна сприймати серйозно – навіть якщо ви зовсім не знайомі з історією України» [1].

2022-й приніс кілька гучних перемог українців на міжнародних конкурсах. *Kyiv Symphony Orchestra* отримав Премію принца П'єра де Монако, одну з найпрестижніших музичних нагород Європи із понад 50-річною історією. У категорії

---

* Дана оглядова довідка продовжує цикл робіт «Культурна дипломатія: виклики і здобутки воєнного часу»

«Музичний трамплін» журі одноголосно проголосувало за український колектив. 23-річний скрипаль Дмитро Удовиченко став лауреатом третьої премії Міжнародного конкурсу скрипалів Яна Сибеліуса у Гельсінкі і переможцем Міжнародного конкурсу скрипалів у Сингапурі. Піаніст Дмитро Чоні – лауреат третьої премії конкурсу Вена Клайберна у США. Олексій Шадрін – перший з українців лауреат у категорії «віолончель» конкурсу королеви Єлизавети у Брюсселі [2, 3].

23 вересня 2022-го року Україна разом із світовою спільнотою та під егідою ЮНЕСКО відзначила 150-річчя з дня народження Соломії Крушельницької. З цієї нагоди 23 вересня – 2 жовтня Львівська національна філармонія за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України організувала цикл святкових подій під гаслом «Соломія Крушельницька. Український діапазон у світовому оперному контексті». Партнерами проєкту виступили: ЮНЕСКО, Посольство Італійської Республіки в Україні, Інститут італійської культури в Києві, Міжнародний фестиваль Дж. Пуччіні, Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти, Музично-меморіальний музей ім. С. Крушельницької у Львові. Центральною подією святкування став гранд-концерт світової оперної музики з репертуару С. Крушельницької «Соломія. Врґа!»), яким диригував Альберто Веронезі, художній та музичний директор Міжнародного фестивалю Дж. Пуччіні. Онлайн-трансляцію концерту дивилися на чотирьох континентах, де свого часу виступала славетна українка. До Львова Веронезі прибув разом із генеральним директором Фестивалю Дж. Пуччіні – Франко Моретті. Гості привезли раритетні фотографії, афіші С. Крушельницької зі своїх архівів та сенсаційний документ. Варто зазначити, що своєрідною увертюрою до святкування стала презентація опери «Богема» Дж. Пуччіні Львівською національною оперою на Фестивалі Пуччіні в Торре-дель-Лаго, неподалік В'яреджо, де свої найщасливіші роки прожила С. Крушельницька. А вже у 2023 році, з 28 липня по 26 серпня, у рамках 69-го Фестивалю Пуччіні було представлено виставку про С. Крушельницьку «Гранд тур: Соломія. Україна – Італія». Особливістю виставкового проєкту стала багатошаровість конструкції, що поєднує інформаційні матеріали про кар'єру та життєвий шлях всесвітньо відомої артистки, унікальні архівні фотографії та понад столітні аудіозаписи у її виконанні. Дизайнером проєкту став український медіахудожник С. Петлюк. Проєкт реалізувала команда Музично-меморіального музею С. Крушельницької у Львові за підтримки Українського культурного фонду. За спостереженнями директора музею Михайла Кобрин, на другий рік великого російського вторгнення проглядається більша готовність іноземців до співпраці та прийняття українських митців і науковців. «Але важливим елементом є те, що наші культурні проєкти мають бути хорошої якості. Бо прийняття на міжнародних платформах, як Фестиваль Пуччіні, можливе тільки проєктів належного рівня. Ніхто не буде популяризувати нашу культуру, нашу історію, наших культурних діячів, як ми самі», – зауважив М. Кобрин [4, 5].

4 грудня 2022 року у Нью-Йорку, в концертному залі Карнегі-хол, за організації *Ukrainian Contemporary Music Festival*, Українського інституту і громадської організації *Razom for Ukraine* з триумфом пройшов історичний концерт «Notes from Ukraine», присвячений 100-річчю північноамериканської прем'єри знаменитої української колядки «Щедрик» в обробці М. Леонтовича. Подія також підкреслила тяглість самої української культурної дипломатії, яка може похвалитися щонайменше столітньою історією. «Цьогоріч виповнюється сто років відомому туру УНР Капели Олександра Кошиця у США, під час якого вони вперше виконали тепер улюбленого всіма «Щедрика». З огляду на популярність пісні через століття, гастролі продемонстрували успішність української культурної дипломатії. Ми сприймаємо цьогорічне свято як чудову нагоду відзначити українську багатовікову культуру та державність у часи, коли росія намагається їх знищити. Упевнений, цей захід дасть присутнім зрозуміти, що ми захищаємо, і чому Україна перемаже», – заявив міністр закордонних справ Дмитро Кулеба. Окрім «Щедрика», концертна програма презентувала українську хорову музику від стародавніх фольклорних пісень до творів сучасних композиторів В. Сильвестрова, М. Шалигіна, С. Луньова. Організатори також хотіли показати, як українська хорова музика і музична традиція вплинули на американську музичну культуру ХХ ст. і на сучасну. Тож лунала музика Л. Бернштейна, Дж. Гершвіна, Е. Вітакра, відбулася світова прем'єра композиції Т. Вестона – композитор написав музику на слова С. Жадана. Для участі у «Notes from Ukraine» з Києва до Нью-Йорка прибув український дитячий хор «Щедрик». У концерті виступили й українські діаспорні колективи, які, до речі, були започатковані музикантами з капели Кошиця, – хор «Думка», хор «Трінті Вол-Стріт», Українська капела бандуристів Північної Америки ім. Т. Шевченка. Також серед виконавців американська оперна співачка Джанай Брюггер та українсько-канадська фолк-співачка Марічка Марчик. Ведучими концерту були культовий американський режисер Мартін Скорсезе та американська акторка українського походження Віра Фарміга. Тіна Пересунько, дослідниця культурної дипломатії Симона Петлюри, підкреслює, що це концерт-перемога української історичної правди, попит на яку у світі лише зростає. «Більше не буде анотацій до “Carol of the Bells” на кшталт “це російська народна колядка авторства Миколи Леонтовича, композитора, про якого неможливо знайти жодної інформації». З таким підписом колядка була видана американським хором Роберта Шоу 1946 року. Цьогорічний концерт у Карнегі-холі чітко увиразнив українську ідентичність “Carol of the Bells”. Поклав початок довгостроковій промоції бренду композитора Леонтовича у США» [6]. Виконання найвідомішої щедрівки українською і англійською мовами звучало як гімн української незламності – незламності в довгій і виснажливій боротьбі за свободу та право на власний шлях, за свою спадщину та майбутнє. Як і сто років тому під час війни з тим самим ворогом українська музика закликає світ підтримати Україну у її боротьбі за незалежність [7, 8].

На знак солідарності з жертвами війни в Україні Метрополітан-опера в Нью-Йорку разом із Національною оперою у Варшаві ініціювали створення *Ukrainian Freedom Orchestra* («Українського оркестру свободи»). Ідеологом і головним диригентом проекту виступила канадійка з українським корінням Кері-Лінн Вілсон. У складі оркестру – 75 провідних музикантів з Києва, Львова, Харкова, Одеси та інших міст України, а також виконавці українського походження з різних країн Європи. За словами Вілсон, «цей оркестр уособлює художній голос і душу України» [9]. Протягом двох літніх турів *Ukrainian Freedom Orchestra* – з 28 липня по 20 серпня у 2022 році та з 20 серпня до 3 вересня у 2023 році – музиканти виступали на провідних концертних майданчиках і фестивалях найбільших міст Європи та США. Це Національна опера у Варшаві, берлінський Концертгаус, Ельбська філармонія у Гамбурзі, Національний концертний зал у Дубліні, Лінкольн-центр у Нью-Йорку, Кеннеді-центр у Вашингтоні, міжнародний музичний фестиваль *BBC Proms* у Королівському Альберт-холі, Единбурзький міжнародний фестиваль у Шотландії, французький фестиваль *Chorégies d'Orange*, берлінський *Kultursommer Festival 2023* тощо. Особливо ретельно формувалися програми концертів, до яких включили і твори українських композиторів: В. Сильвестрова, Є. Станковича, М. Скорика. Також у цьогорічній програмі знаменита «Ода до радості» Людвіга ван Бетховена звучала українською мовою, при цьому звичний початок «Радість» було замінено на «Слава», віддаючи данину шани українському народу. *BBC* зняли документальний фільм, присвячений оркестру та його виступам. Усі кошти, зібрані під час турів, спрямують на підтримку українських митців та закладів культури. Турне 2022 року організовано за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики, Міністерства закордонних справ України та Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти. А цьогорічний тур пройшов під патронатом першої леді України О. Зеленської [10, 11].

Чільне місце у популяризації української музики займають також знані українські колективи, які вже у перші місяці війни розпочали європейські та світові тури на підтримку України. Це, зокрема, Національна заслужена капела бандуристів України ім. Г. Майбороди [12], Національний симфонічний оркестр України, Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. П. Вірського [13], *Kyiv Symphony Orchestra* [14], Харківський кросовер-оркестр *Prime Orchestra* [15] тощо. Невід'ємною частиною програм стала народна музика та твори українських композиторів. Зокрема для свого туру «Voice of Ukraine» *Kyiv Symphony Orchestra* підготував програму української оркестрової музики від її зародження у 1770–х роках до шедеврів ХХ століття – твори М. Березовського, Б. Лятошинського та М. Скорика. На переконання організаторів туру, «українські музиканти сьогодні мають стати голосом України та голосом тих українців, котрі через військову агресію росії його вже не мають. Для усіх них, ми маємо захищати та поширювати українську культуру, спонукаючи людей по всьому світу почути безстрашних

українців, які виборюють мир для всієї Європи. Вшанувати людей, чий життя стали надто дорогою ціною за свободу. Допомогти нам зброєю для того, щоб зупинити ці втрати та наблизити українську перемогу якомога скоріше» [14]. Цю ж місію успішно виконують і українські популярні виконавці: Джамала, «Даха Браха», «Океан Ельзи», «Бумбокс», «Жадан і собаки», «Антитіла», *Go_A*, «Один в каное», *Kalush Orchestra*, «Без обмежень», *Alyona Alyona* та багато інших, які від початку війни активно виступають з благодійними концертами за кордоном, збирають кошти на допомогу українським військом і цивільним, розповідають на широку аудиторію правду про війну в Україні [16, 17].

Принагідно також слід згадати закордонних виконавців, які підтримали Україну своєю творчістю. Всесвітньо відомий британський колектив *Pink Floyd* після 28-річної перерви створив композицію «Hey Hey Rise Up» за мотивами гімну Українських січових стрільців «Ой у лузі червона калина» у виконанні А. Хливнюка (завдяки цьому каверу вдалося зібрати понад 600 тис. доларів) [18]. Пісню «Ой у лузі червона калина» також виконала кількома мовами німецька співачка Марлейн Маас. На початку травня 2022 року легендарний ірландський рок-гурт *U2* приїхав з офіційним музичним візитом в Україну і, зокрема, виступив у київському метро. Литовський піаніст-віртуоз Даріус Мажинтас влаштував імпровізований концерт перед руїнами Будинку культури в Ірпені. Культовий лондонський гурт *The Tiger Lillies* презентував новий альбом з назвою «Ukraine», на підтримку якого дали два концерти у Києві та Львові в липні 2023 року тощо.

У межах Сезону культури Велика Британія / Україна з 28 вересня до 1 жовтня 2022 року в Оксфорді, що вважається одним з головних інтелектуальних осередків світу, проходив фестиваль *Bouquet Kyiv Stage*. Це вперше фестиваль відбувся за кордоном. Подія також відкрила Тижні культури України 2022 – ініціативу, яку започаткували навесні того року *Cherwell College Oxford, Oxford University Ukrainian Society* та культурний центр «Дім Майстер Клас» на підтримку України та українського культурного надбання. Головний меседж *Bouquet Kyiv Stage* – подяка Великій Британії від України. Фестиваль традиційно запропонував насичену мультимедійну програму: кінопокази, дискусії, фешн-шоу, виставки, серед яких особливу цікавість глядачів викликала виставка «Війна» з кадрами фотографа-документаліста О. Гяделова, а також світлове шоу на честь відомої української художниці М. Примаченко. Проте найбільш широко презентувалась саме музична програма у вигляді 8-ми концертів класичної музики. До участі були запрошені відомі українські виконавці: Муніципальний академічний хор «Київ», піаністи А. Баришевський, Є. Громов, О. Безбородько, А. Хмара, а також скрипалька Б. Півненко та солістка І. Галатенко. У їхньому виконанні прозвучали фортепіанні та струнні композиції Б. Лятошинського, Є. Станковича, М. Скорика, Л. Колодуба, Ю. Мейтуса, С. Луньова, М. Шалигіна. Серед головних музичних подій: концерт музики В. Сильвестрова у виконанні хору «Київ», яким відзначили 85-ліття маес-

тро і почесним гостем якого він став особисто; світові прем'єри українських композиторок В. Польової та Г. Кузіної-Рождественської у виконанні британського хору *Apollo5*; гранд-концерт британського оркестру *Orchestra of St John's* під керівництвом Джона Лаббока у колаборації з хором «Київ» та Б. Півненко у Шелдонівському театрі. У програмі останнього концерту прозвучали твори Г. Генделя, А. Веделя, Д. Бортнянського та М. Березовського. Таким вибором творів українських композиторів слухачам ретроспективно окреслили вікову музичну історію України – від її сучасних представників і аж до коріння в українській класичній музиці. Тут поруч з Генделем – класиком англійської ораторії, майстром хорового письма, звучать українці – новатори жанру й засновники хорового концерту, що підкреслило їхню мистецьку цінність у контексті світової культури [19].

Окремо варто зупинитися на музичних творах воєнного часу, які лунають на світових майданчиках, розповідаючи про жахи війни в Україні та геноцид українського народу. Цією музикою Україна доносить всьому світові свій біль, викриває нелюдське обличчя ворога, підтримує бойовий дух і, врешті, молиться за перемогу. Потужним мистецьким висловлюванням, зокрема, став відео-вокально-інструментальний перформанс «Колискова для Маріуполя» від лабораторії сучасної опери *Opera Aperta*. За музичну основу дійства взято п'єсу для мікротональної бандури та цимбал «Маріуполь» Р. Григоріва та І. Разумейка. Перформанс презентували 18 і 22 травня 2022 року у Відні та Роттердамі й 22 жовтня 2022 року у рамках роботи Українського павільйону «Планета Україна» на XXIII Міланській трієнале архітектури, дизайну та мистецтва [20, 21]. 5 вересня 2023 року в Брюсселі під час фінального благодійного концерту міжнародного проекту *LOST CHILDHOOD* відбулася світова прем'єра кантати Є. Оркіна «Татусева книга» за мотивами книги віршів В. Вакуленка, вбитого росіянами у 2022. Твір виконали Молодіжний симфонічний оркестр України / *YsOU* разом із дівочим хором «Вогник», хором хлопчиків «Дзвіночок» та знаними солістами – Ю. Ткаченко, В. Плужніковою, А. Бондаренком, а також читцем Філіпом Кельцем. Концерт відбувся під патронатом президентки Європейської комісії Урсули фон дер Ляєн [22]. 14 липня 2023 року на концерті-відкритті *BBC Proms* в Королівському Альберт-холі пройшла світова прем'єра твору Б. Фроляк «Нехай буде Світло». Цю композицію для симфонічного оркестру було створено на спеціальне замовлення *BBC* [23]. Своєю чергою Метрополітен-опера замовила в українського композитора М. Коломійця твір про викрадення та депортацію тисяч українських дітей росією. Лібрето до опери напише американський драматург Джордж Брант [24].

Важливим міжнародним майданчиком для української культурної дипломатії став пісенний конкурс «Євробачення». У 2022 році у конкурсі переміг гурт *Kalush Orchestra* з піснею «Stefania». Після свого виступу музиканти закликали допомогти українському Маріуполю і воїнам «Азовсталі», які тоді були в повному російському оточенні. Попри заборону політичних висловлювань на «Євробачен-

ні» організатор конкурсу – Європейський мовний союз – повідомив: «Ми розуміємо глибокі почуття навколо України в цей момент і вважаємо, що заяви *Kalush Orchestra* та інших виконавців, які висловлюють підтримку українському народу, мають гуманітарний, а не політичний характер». Через повномасштабну війну росії проведення конкурсу в Україні у 2023 році стало неможливим. Від імені нашої країни конкурс приймала Велика Британія, уряд країни виділив 10 мільйонів фунтів стерлінгів на проведення події та презентацію української культури і творчості в межах фестивалю. Цьогоріч конкурс зібрав рекордну глядацьку аудиторію – 162 мільйони. Програма заходів України під час події проходила під гаслом «За що ми боремося». Напередодні «Євробачення» у Ліверпулі в рамках Сезону культури Велика Британія / Україна відбувся ЄвроФестиваль, покликаний ознайомити загал з культурою обох країн. Подія запропонувала 24 проєкти, 19 з них – це колаборації між українськими та британськими митцями. Серед найяскравіших – інсталяція *Soloveiko Songbirds*, перформанс «Захистимо ритми»; презентація нового альбому Джамали «Qırım» у супроводі оркестру Філармонії *BBC*; археологічна опера «Чорнобильдорф» Р. Григоріва та І. Разумейка з лабораторії *Opera Aperta*; імерсивний аудіотур «У вогні та люті» з історіями українських митців, які перебувають на передовій військового та художнього спротиву тощо. Не менш масштабно була представлена Україна і на самому конкурсі. Цьогоріч до «Євробачення» залучили найбільшу кількість українських артистів: Джамалу, *Kalush Orchestra*, *GO-A*, Тіну Кароль, Верку Сердючку, Ю. Саніну, *Alyosha*, *OTOY*, З. Дзюньку та М. Яремчук. За словами креативного директора Євробачення–2023 від України Германа Нєнова, українська команда намагалася створити портрет сучасної України з важливими для сьогодення акцентами: перший півфінал доносив соціальний меседж через потужний номер співачок *Alyosha* і Ребеки Фергюсон на пісню «Ordinary World» гурту *Duran Duran*, а також виступ вокалістки гурту *Hardkiss* Ю. Саніної, яка цьогоріч була співведучою конкурсу. Другий півфінал був присвячений музичній історії нашої держави. У номерах використали культові твори українських композиторів: «Щедрик» М. Леонтовича, мелодії М. Скорика, вірші Шевченка на музику М. Лисенка та пісню Н. Яремчука «Родина». У самому конкурсі Україну представив гурт *TVORCHI* з піснею «Heart Of Steel», посівши шосте місце. Щоправда, з політичними висловлюваннями цього року було строгіше. Команда гурту *TVORCHI* змогла лише підняти табличку з назвою міста *TERNOPIL*, щоб привернути увагу Європи до ракетного обстрілу росіянами їхнього рідного міста під час трансляції. На окрему увагу заслуговують відеовізитівки, де демонстрували локації України, Великої Британії та кожної з країн-учасниць. Це, зазначив Г. Нєнов, дозволило показати, що українські храми, музеї, оперні театри й природні пам'ятки не гірші, а в дечому і кращі за європейські. Загалом у відео презентували 37 українських природних, архітектурних та культурних локацій. Як зауважив кореспондент і коментатор Євробачення від України Тимур Мірошніченко, голов-

ним результатом Євробачення – 2023 стала підтримка нашої держави з боку інших країн: «Ми побачили ставлення європейців до нас, а самі європейці ще раз переконалися у тому, що чинять правильно. Абсолютно всі вболівали за Україну і показували, що вони не те що не втомилися від війни, навпаки – вони ще більше заряджені на те, аби допомогти нам довести справу до переможного завершення» [25, 26, 27, 28].

Водночас попит на українську музику, який спалахнув з початком війни, актуалізував низку питань. Передусім – проблему недоступності партитур. Музичний критик Любов Морозова пише: «Коли оркестри та камерні колективи по всьому світу почали шукати ноти українських композиторів, то очевидною стала їхня майже повна відсутність за межами України і хаос усередині. Тоді ж на базі львівського проєкту "Ukrainian Live Classic" було створено найбільшу онлайн-бібліотеку української музики "Ukrainian Scores". Це частково полегшило пошук нот зарубіжним та українським музикантам, але повністю проблему не зняло. Адже більшість класичних творів або взагалі не надруковані, або ж перебувають в архівах, а ще гірше – написані від руки (такі ноти елементарно соромно пропонувати іноземцям). Нотодрук залишається одним з першочергових завдань культурної галузі і наразі виглядає дуже привабливим для іноземних видавництв. Якщо терміново не активізувати власні резерви, Україна може опинитися в ситуації, коли партитури та права на виконання творів, скажімо, Бориса Лятошинського, Мирослава Скорика та інших класиків доведеться купувати за кордоном» [1]. Інша, значно ширша проблема – українську музику елементарно не знають у світі. Музикознавиця Анна Ставиченко зазначає: «Треба починати з того, що ця музика має звучати. І не лише як якісь разові акції, які зараз відбуваються на хвилі солідарності з Україною, яка дійсно присутня, часто силами самих українців, які опинилися по всьому світу й намагаються просувати український репертуар. Це все є, і це дуже важливо, але поки що ми маємо справу зі спорадичними ініціативами. Про що варто думати й піклуватися у довгостроковій перспективі, так це про повноцінну присутність українського репертуару у світі. Цього поки що нема» [29].

Театр

Війна спровокувала поштовх для входження українського театру в європейський простір. Одразу ж після початку повномасштабного вторгнення багато європейських театрів запропонували різний формат підтримки для українських митців: колаборації, резиденції, створення вистав, участь у фестивалях. Як зазначається на порталі «Театральна риболовля», який веде театральний блогер, аналітик С. Винниченко, за кордоном проведено 29 прем'єр театральних робіт (вистави і читання) за участі українських митців протягом 2022 року. Основні країни – Німеччина, Польща, Литва, Латвія. Також проєкти були представлені у Британії, Франції, Словаччині. Однією з перших масштабних подій театральної культурної

дипломатії став «Місяць українського театру у Європі», в межах якого впродовж червня вистави «Погані дороги» (реж. Тамара Трунова), «Зальот» (реж. Юрій Радіонов, Малий театр) і «Каліки», (реж. Стас Жирков, театр «Золоті ворота») побачили у Каунасі, Алітусі, Клайпеді, Вільнюсі, Ризі, Штутгарті, Мюнхені і Празі. Цей проєкт відбувся завдяки ініціативі *Ukrainian Artistic Task Force*, яку створили українські митці – С. Жирков, О. Ромашенко, К. Савицька, Д. Весельский, – за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України [30]. За підсумками 2022 року Львівський та Одеський національні академічні театри опери та балету отримали нагороду «Найкращий оперний театр» на конкурсі *International Opera Awards*. Журі відзначило їх за мужність і стійкість – попри небезпеку і руйнування, спричинені повномасштабним вторгненням на територію України [31].

9 жовтня 2022 року в лондонському театрі «Омнібус» відбулася прем'єра вистави «Кассандра» за драматичною поемою Лесі Українки. Постановку ініціював Український інститут в Лондоні. Виставу довірили творчій спільноті *Live Canon* та режисерці Гелен Істман. Твір представлено у новому перекладі Ніни Мюррей. У березні 2023 в рамках Сезону культури Велика Британія / Україна виставу презентували в університетських містечках – Кембриджі та Оксфорді. Один з показів у Оксфорді супроводжувала дискусія за участі професорки Едіт Голл, яка є однією з найбільших у світі дослідниць античної драми та її переосмислення в світовій культурі. Професорка зізналась, що доволі нещодавно дізналась про те, що сто років тому маловідома авторка зі Східної Європи глибоко переосмислила класичний театр і написала блискучі твори з феміністичної, антиімперської, антиколоніальної (абсолютно сучасної) точки зору. «Це має увійти в світовий театральний канон», – резюмувала дослідниця і на цьому не спинилась. У свою нову книгу про образ Трої у світовій культурі Голл вирішила додати розділ про Лесю Українку [32]. «Англійська постановка «Кассандри» Лесі Українки у театрах Європи – це культурний діалог зі світом, до якого Україна йшла десятиліттями», – переконана О. Забужко [33].

Ще один український класичний твір – «Земля» Ольги Кобилянської – з'явився на сцені Каунаського національного театру Литви завдячуючи роботі команди франківців (режисер І. Уривський, художники П. Богомазов і Т. Овсійчук). Прем'єрні покази відбулися 10 та 11 грудня 2022 року. Іван Уривський коментує: «Завжди було цікаво як тексти, до яких ми звикли ще зі школи і які існують у нас в особливому контексті, сприйме глядач іншої країни. Мені пощастило зробити такий експеримент у Литві. Я зрозумів, що наша класика може мати попит у іноземного глядача і ця історія "Землі" дуже влучно потрапляє у сьогоднішня будь-якої країни. Таких текстів у нас багато й вони варті, щоб їх почули на різних сценах світу» [34]. «Земля» стала фактично першим актуальним представленням української класики у Литві. І вона показала, що її варто демонструвати на міжнародних платформах [30].

29 та 30 жовтня 2022 року в Литві, у Каунаському державному музичному театрі, при повних аншлагах відбулася прем'єра балету «Аладдін» на музику О. Родіна, який поставила творча команда Київської опери. Диригентська постановка С. Голубничого, хореографія і лібрето С. Кона, костюми Д. Куряти, сценографія Н. Клісенко. Диригентом-постановником в Каунасі стала О. Мадараш. Це вперше в європейському репертуарному театрі поставили балет з України. «Щоб європейський театр мав у репертуарі твір українського композитора – це прецедент, якого в новітній історії України не було...І я вважаю досягненням для України, що в європейському театрі буде йти наш сучасний Олександр Родін у постановці нашого театру», – сказав директор-художній керівник Київської опери Петро Качанов. У травні 2022 року між Київською оперою і Каунаським державним музичним театром було підписано контракт на безстроковий показ «Аладдіна» та на постановку цього балету українською командою. За умовами договору, литовський театр зобов'язався сплачувати роялті за показ вистав [35, 36].

Певна річ, значна частина створених за участі українських митців вистав піднімає тему триваючої російсько-української війни. 16 червня 2022 року в паризькому театрі «Одеон» відбулася прем'єра театральної вистави «Danse macabre» від українського жіночого театрально-музичного гурту *Dakh Daughters* і В. Троїцького. У постановці саме Україна стала майданчиком для божевільного танка смерті, ініційованого країною-терористкою. Створення проєкту підтримало Міністерство культури Франції, до якого долучились внесками ще 6 французьких театрів. Влад Троїцький ділиться: «Говорячи про жахи війни, ми намагались не давити на відчуття жалості. Коли тебе жаліють, це швидко закінчується, і тоді тебе починають уникати. Тому ми намагались показати, що, посеред цієї смерті, серця українців сповнені любові: до життя, до своїх близьких, до батьківщини, до свободи, до демократії. Тобто, до тих цінностей, які зараз виводять Україну в авангард Європи». Наразі виставу «Danse Macabre» мали змогу переглянути глядачі у Люксембурзі, Швейцарії, Норвегії, Німеччині, Чехії та Грузії. На знаковому європейському майданчику – театрі Шаубюне в Берліні (*Schaubuehne*) – у вересні 2022 року відбулася прем'єра німецько-українського проєкту, втіленого спільно з Київським академічним театром драми і комедії на лівому березі Дніпра, – «Озброюючись проти моря лих». У цьому творі режисер С. Жирков та драматург П. Ар'є досліджують питання ціни, яку платять творчі люди на війні. Текст створено на основі реальних історій українських театральних акторів, які після 24 лютого пішли захищати країну. Також С. Жирков у тандемі з П. Ар'є презентували у вересні 2022 року виставу «Щоденник цивільного» в театрі *Alytaus teatras*. Проєкт створено в партнерстві з Київським академічним театром «Золоті ворота» за підтримки гранту Литовської ради з питань культури «Стипендії для українських творців, що знайшли притулок у Литві». Головна режисерка Київського театру на лівому березі Дніпра Т. Трунова в грудні 2022 року випустила виставу «Inwazja»/«Вторгнення» у поль-

ському Білостоці. Команда Лівого берега поставила проєкт спільно з Драматичним театром Александра Венгерка та Муніципальним театром в Алітусі (Литва). У листопаді 2022 року в Штутгарті режисер Максим Голенко представив постановку «Мать Горького» за п'єсою Лени Лягушонкової. Вистава розповідає про токсичний вплив росії на Схід України [30]. До роковин повномасштабного російського вторгнення Польський театр у Познані презентував трагікомедію «Гаага» («The Gaaga/The Hague») української драматургині і режисерки О. Денисової. Це фантазмагорична подорож страшними наслідками російської агресії, створена на реальних фактах та історіях. Згодом театр *Arlekin Players Theatre* презентував свою постановку за цією п'єсою в Бостоні, а Національний театр Івана Вазова – в Софії [37]. У травні 2023 року театральна родина А. та Т. Зіновенків представили в данському Орхусі власну виставу про початок повномасштабного вторгнення – «Спецоперація». Директор театру *Katapult* Торбен Даль, коментуючи подію, зауважив: «Культура відіграє особливу роль у тому, що ми в Данії знаємо про цю війну» [38].

Говорячи про театральну культурну дипломатію, не можна оминати участі України в одному з найдавніших і найпрестижніших у світі форумів – Авіньйонському театральному фестивалі, який щороку в липні проходить у Франції. Саме тут збираються директори фестивалів, критики, театрали, щоби побачити нові колективи, а також домовитися про співпрацю або гастролі. У межах фестивалю презентують національні програми з різних країн. У 2022 році Україна вперше представила на фестивалі свій павільйон *Pavillons du Futur*, в рамках якого було представлено шоу-кейс вистав та проведені панельні дискусії на актуальні теми. Донорами українського павільйону стали Французький інститут та *ONDA* (французька продюсерська організація, що підтримує театральну мобільність), а також Південний регіон Франції та місто Авіньйон. До кураторської групи долучилися режисер, продюсер та актор Ф. Поті, незалежна продюсерка і програмна директорка *Parade Fest* В. Складарова, хореограф і продюсер В. Рубан. Куратори зробили українську програму передусім жанрово різноманітною: «Rad Room» від команди *Totem Dance Group* і постдокументальний театральний проєкт «H-effect» Р. Саркісян і Й. Віховської, опера «Чорнобильдорф» Р. Григоріва та І. Разумейка, документальні проєкти «МІ» О. Брама та «Крим. 5 ранку», вистава «людина?…» від *mariia&magdalyna+krkrk*, воєнна прем'єра «*Imperium delenda est*»/«Імперія має впасти» від Львівського академічного драматичного театру імені Лесі Українки (тільки остання вистава була показана наживо на основній сцені *Avignon Off – La Manufacture*, решту презентували у відеоформаті). На закритті фестивалю виступив гурт *Dakh Daughters*. Колектив запросили долучитися до вистави артдиректора фестивалю Олів'є Пі «*Miss Knife and her Sisters*». Підсумовуючи проведення пілотного українського проєкту на Авіньйоні, усі причетні до нього запевнили, найважливішим виявився досвід, що підтвердив припущення: шлях навряд чи буде легким. Конкретною ложкою дьогтю стало також відкриття офіційної програми

Авіньйону – 2022 виставою російського режисера Кірілла Серебреннікова «Чорний монах» за повістю А. Чехова. Як резюмувала театрознавиця Ірина Чужинова, висновок невтішний: для російського мистецтва все одно були і залишаються відчиненими виходи на великі аудиторії. Ті аудиторії, яким вже набридло слухати про війну, але які і досі охоче сприймають «правильні розповіді» російської пропаганди [39]. Уже цього року в рамках програми для представників сектору перформативного мистецтва *PERSPECTIVE*, яку запустили Український інститут і агенція *proto produkciia*, відбулася навчальна поїздка п'яти українських театральних продюсерів на Авіньйонський фестиваль. Я. Кравченко, В. Склярєва, М. Добролюбов, О. Дорофєєва та В. Бурковець досліджували, як привернути увагу до українського театру та збільшити нашу присутність на французькому фестивалі. Курували програму подорожі О. Дятел і А. Гайшенець. Програму перебування в Авіньйоні створено спільно з *La Manufacture collectif contemporain* та *ONDA*. Поїздка відбулася завдяки програмам мобільності ЄС *Culture Moves Europe* та *EU4Culture* [40].

Загалом наші митці доволі активно використовували міжнародні фестивальні майданчики для посилення українського голосу в світі. Україна була у фокусі міжнародного театального фестивалю *URBÄNG!* у Кельні (5–8 жовтня 2022 р.). Також українські театри взяли участь у Національному театальному фестивалі в Румунії (5–13 листопада 2022 р.), Міжнародному театальному фестивалі *Divadelná Nitra* у Словаччині (22–27 вересня 2023 р.), Міжнародному фестивалі українського театру «Схід – Захід» у Кракові, який торік відбувся під гаслом «Знімаючи маски» (28 серпня – 5 вересня 2022 р.), а цьогоріч – «Мистецтво під кулями» (7–24 квітня 2023 р.) тощо. Сергій Дорофєєв та Олександр Гришков, директори-художні керівники Сумського національного театру імені М. Щепкіна та Луганського українського музично-драматичного театру (у 2014 році переміщений у Сєверодонецьк, а у 2022 – в Суми) наголошують: «Важливо, що нас запрошують на фестивалі за кордоном, важливо, що саме колективи з прикордонних областей говорять із європейцями мовою сучасного театру про війну. Серед представлених на фестивалях вистав, є ті, в яких ми розповідаємо про жахи та руйнування, які приносять у розвинуті країни росіяни. Ми допомагаємо європейцями усвідомити, що Україна сьогодні захищає не тільки свої території, вона відстоює право всього цивілізованого світу на майбутнє. І ще важливіше, що європейський глядач нас розуміє та чує» [34].

Повномасштабна війна відкрила світу українську сучасну драматургію, а українським драматургам – вікно можливостей, яке вони використовують максимально ефективно. Мабуть, найвагомим професійним визнанням року для української драматургії стало присудження європейської драматургічної премії *European Drama Award* від *Schauspiel Stuttgart* Лені Лягушонковій. Крім того, дві українські п'єси («П'ять пісень Полісся» Л. Тимошенко та «Я норм» Н. Захожен-

ко) увійшли до короткого списку міжнародної драматургічної премії «Аврора», яку щорічно вручають у польському Бидгощі. А п'єса Неди Нежданої «Кицька на спогад про темінь» увійшла у трійку фіналісток у номінації «Найкраща нова п'єса» *Offwestend Theatre Awards OFFIES 2023* у Великій Британії. Драматурги стали тими агентами культурної дипломатії, з текстів яких – з перших уст – люди в різних куточках світу дізнавалися про почуття та долі українців. На початку повномасштабного російського вторгнення в Україну театральний критик Джон Фрідман разом із організацією *The Center for International Theatre Development (CITD, США)* та у співпраці з українським драматургом М. Курочкіним (Київський театр драматургів) ініціював представлення нової української драматургії міжнародній аудиторії – *Ukrainian Worldwide Play Readings*. Завдяки проєкту п'єси українських авторів, особливо ті, що написані вже після 24 лютого 2022 року, оперативно перекладаються іноземними мовами, а читання проводяться за участі іноземних акторів та режисерів у різних театрах з метою збору коштів для України. За 11 місяців проєкт організував понад 300 перформативних читань у 29-ти країнах і зібрав більш ніж 250 000 доларів на гуманітарні та військові потреби України. Зокрема 28 і 29 травня у партнерстві з *Worldwide Ukrainian Play Readings* Національна спілка театральних діячів України та театр «ProEnglish Theatre» провели перформативні читання у Києві під назвою «Україна. Війна. Тексти» [41]. У процесі читань *Worldwide Ukrainian Play Readings* накопичилася база перекладів української драми, яка лягла в основу створення цифрової бібліотеки *Ukrainian Drama Translation*. Фонди бібліотеки весь час поповнюються – наразі там більш ніж 180 текстів, перекладених на 11 мов. Бібліотека є корисним інструментом для пошуку та акумуляції перекладів сучасної та, в майбутньому, класичної драми. За задумом, вона має допомогти світовим режисерам і продюсерам знаходити якісні переклади українських п'єс і контакти правовласників, щоб робити постановки в різних куточках світу. Також на замовлення *CITD* українські автори написали понад 20 п'єс. На початку 2023 року вони вийшли окремою книгою «A Dictionary of Emotions in a Time of War: 20 Works by Ukrainian Playwrights» («Словник емоцій воєнного часу: 20 творів українських драматургів», вид-во «Laertes Books»). Ще одним результатом проведення читань стало видання бельгійським літературним журналом *L'Arbre-à-Palabres* антології українських текстів, як сучасних, так і класичних, нідерландською та французькою мовами. Редактором видання виступив Дірк Слюйс, кураторкою та перекладачкою проєкту – Анастасія Вітс. Важливою подією також став Тиждень української драматургії, який відбувся 23–27 січня 2023 року в Парижі. Це партнерський проєкт театру *Lavoir Moderne Parisien* і «Української весни» – ініціативи Українського інституту та Посольства України у Франції, яку було втілено за підтримки Благодійного фонду *Dofa Fund* та Агентства США з міжнародного розвитку (*USAID*). Спеціально для події французькою мовою було перекладено трагікомедію «Мина Мазайло» М. Куліша та п'ять творів

сучасних авторів: «Слава героям» П. Ар'є, «Крізь шкіру» Н. Блок, «Сповідь українки» М. Ісакової, «Сім перших робіт Аліни» і «Я норм» Н. Захоженко [42].

Надважливо, що, попри війну, творча співпраця із закордонними митцями не припинилася і в самій Україні. У травні 2023 року в Національній опері України відбулося одразу дві прем'єри одноактних балетів у постановці видатніших хореографів сучасності: балет «П'ять танго», втілений керівником Нідерландського національного балету Хансом ван Маненом, та «Весна і осінь», який поставив директор *Hamburg Ballett* Джон Ноймаєр [43]. До 80-річчя українського композитора Є. Станковича Львівська національна опера здійснила постановку його опери «Страшна помста» за мотивами однойменної повісті М. Гоголя. Особистісне трактування Гоголівського сюжету як авторське прочитання біблійної історії про Каїна та Авеля запропонували німецькі постановники – режисер Андреас Вайріх та сценаристка Анна Шеттль. За їхніми словами, в основі сюжету – містична історія про страшну розплату за жахливі злочинства, що віддзеркалює події сьогодення. Проект втілено завдяки фінансуванню Стабілізаційного фонду культури й освіти 2022 Федерального міністерства закордонних справ Німеччини та Гете-Інституту [44]. Київський академічний драматичний театр на Подолі у партнерстві з мюнхенським театром «Каммершпіле» реалізував міжнародний проект «Зелені коридори» за п'єсою Н. Ворожбит. Постановки готувалися паралельно у двох країнах із різними творчими командами, режисерами виступили відповідно Ян-Крістоф Гоккель і Максим Голенко. Світова прем'єра відбулася в Мюнхені 14 квітня 2023 року, а 10 травня виставу показали у Києві [45]. Литовська режисерка Андра Кавалюскайте у вересні 2022 року презентувала вистави одразу в двох столичних театрах: «Коліска для лисиці, яку ще ніхто не бачив» у Київському академічному драматичному театрі на Подолі та «Дякую» у Київському академічному театрі «Золоті ворота» [46]. З 23 березня по 5 квітня 2023 року режисерка театру і кіно, драматургиня та сценаристка Аріан Мнушкін і 15 акторів паризького «Театру дю Солей» безкоштовно провели у Києві воркшоп з акторської майстерності для 100 українських акторів, студентів та аматорів. Школа відбулася з ініціативи «Театру дю Солей» у партнерстві з Національною спілкою театральних діячів України та Французьким інститутом з метою підтримки українських діячів театру, які працюють в умовах війни. Аріан Мнушкін так пояснила свій намір приїхати в Україну: «Кочова школа «Театру дю Солей» в Києві – це уклін. Це реверанс. Уклін тим, хто бореться за життя, свободу, демократію проти цілої армії купки злочинних негідників, які ведуть до катастрофи одурманений і засліплений народ, поневолений століттями, якому вони вішають лапшу на вуха про маревні завоювання тоталітарної імперії, яка, слава Богу, зникла» [47].

Кіно

Від початку повномасштабного вторгнення український кінематограф привернув колосальну увагу як світових експертів, так і пересічних людей. «Війна відкрила ще більше шляхів для України в світ та Європу, зокрема для кіно. Сьогодні наші фільми та проекти є практично на кожній міжнародній платформі. Багато фестивалів роблять спеціальні програми з українськими фільмами. Наше кіно стало доступнішим для міжнародного глядача», – зазначила генеральна директорка Одеського міжнародного кінофестивалю Анна Мачух під час брифінгу «Українська кіноіндустрія під час війни» [48]. Так, на Венеційському кінофестивалі 2022 відбулась світова прем'єра нового фільму А. Лукіча «Люксембург, Люксембург». Торік у Каннах стрічка «Бачення метелика» М. Наконечного брала участь у програмі «Особливий погляд», а «Памфір» Д. Сухолиткого-Собчука став учасником програми «Двотижневик режисерів». Не залишилось українське кіно осторонь і Берлінського кінофестивалю. Минулого року документальний фільм «Терикони» Т. Томенка був відібраний до секції *Generation*, а «Клондайк» Марини Ер Горбач отримав у програмі «Панорама» приз екуменічного журі та приз глядацьких симпатій. Цьогорічне представлення України у Берліні стало рекордним – до різних програм було відібрано шість українських стрічок. Дві з них відзначено фестивальними нагородами: стрічка Н. Парфан «Це побачення» здобула спеціальну відзнаку Міжнародного журі короткометражних фільмів, а україно-німецький документальний фільм Міли Жлуктенко та Даніеля Асаді Фаезі «Прокидаючись у тиші» – спеціальну нагороду за найкращий короткометражний фільм у програмі *Generation Kplus*. На фестивалі також показали українські стрічки: «Ти мене любиш?» Т. Ноябрьової у конкурсній програмі *Panorama*, «Ми не згаснемо» А. Коваленко – *Generation 14plus*, «Залізні метелики» Р. Любого – *Panorama Dokumente*; «Східний фронт» Є. Титаренка та В. Манського – *Encounters*. Серед центральних подій Берлінале – прем'єра стрічки Шона Пенна й Аарона Кауфмана «Суперсила» («*Supergower*»). Відзначилось українське кіно і на Міжнародному кінофестивалі в Локарно. Торік стрічка «Як там Катя?» К. Тинькевич отримала там спеціальний приз від журі *Ciné+*, а виконавицю головної ролі А. Карпенко визнали найкращою акторкою. А цього року нагороду «Пардо» за найкращу режисерську роботу міжнародного конкурсу в Локарно присуджено М. Вроді за фільм «Степне». Вже згаданий «Клондайк» став першим ігровим фільмом від України у програмі фестивалю незалежного кіно у США «Санденс». На ньому торік Марину Ер Горбач відзначили за найкращу режисуру. Також «Клондайк» було висунуто від України на премію «Оскар – 2023» у номінації «Найкращий міжнародний повнометражний фільм». У шортлист фільм не включили. Проте у номінанти на Оскар–2023 потрапив «Будинок зі скалок» – документальний фільм Сімона Леренга Вільмонта про дитбудинок поблизу лінії фронту на сході України, знятий у копродукції України, Данії та Швеції [49, 50, 51].

Україна також помітно зміцнила зв'язки з європейськими кіноінституціями. У 2022 році Державне агентство України з питань кіно стало 36-м членом Європейської асоціації національних кіноагенцій (*EFAD*). Асоціація прийняла Держкіно в якості асоційованого члена – це категорія для європейських кіноагенцій, які засновані в державах-членах Ради Європи, але не державах-членах ЄС. На перші три роки Україну буде звільнено від сплати членських внесків та надано змогу брати участь у конкурсних програмах *EFAD* [52]. Членом правління Європейської кіноакадемії вперше став українець – продюсер Д. Іванов. Торік режисерка І. Цілик стала першою українкою у складі журі нагороди «Золоте око» Каннського кінофестивалю. Українські кінофахівці також увійшли до журі цьогорічного Берлінського кінофестивалю: режисерка К. Горностай оцінювала стрічки категорії *Generation 14plus*; програмна директорка Київського міжнародного фестивалю короткометражних фільмів О. Прокопенко – фільми у квір-програмі *Teddy Award*; а режисерка О. Рубашевська приєдналася до журі ФІПРЕССІ. Своєю чергою всіх українських продюсерів відзначено нагородою від Європейської кіноакадемії та фонду «Євримаж» – *Eurimages Co-Production Award 2022*, яка зазвичай вручається одній особі. Нагороду присудили на знак «вдячності за зростання якості українського кіновиробництва в останні роки та постійної підтримки зараз, коли інфраструктура української кіноіндустрії впала» [49].

Посилився інтерес і до української кінокласики. Виконуюча обов'язки гендиректора Довженко-Центру Олена Гончарук зазначає: «До нас від початку російського вторгнення зверталось багато європейських колег – вони дуже зацікавлені в українському кіно. Найчастіше у нас просять кінокласику епохи німого кіно, фільми Олександра Довженка, ту саму «Землю», «Хліб» Миколи Шпиковського, «Небувалий похід» [Михайла] Кауфмана. Великий інтерес є до поетичного кіно – це, звісно, [Сергій] Параджанов, [Юрій] Ілленко, цікавляться Кірою Муратовою. Ми додатково пропонуємо фільми, які менш відомі, але не менш важливі для розуміння мови українського кіно. ... Ми спілкувалися також із різними музеями світу, бо Довженко-Центр – це теж фактично музейна інституція. Для них ми організували кінопокази з лекційним супроводом» [53]. Важливо, що разом із презентацією доробку українських кіномайстрів відбувається переосмислення їхніх постатей і творчості. Зокрема 23 липня 2023 року в Музеї Американської кіноакадемії в Лос-Анджелесі відбувся показ стрічки «Земля» (1930) О. Довженка з прем'єрою нового оригінального саундтреку від композитора Люка Коррадайна. Музична композиція до картини була створена одразу після російського вторгнення, вперше іноземним композитором. Саундтрек емоційно забарвлює драматичні події, що відображені у стрічці, з фокусом на сучасні події, спрямовує глядача до розуміння історичних процесів минулого століття, які призвели до сьогоднішніх травм та політичних проблем. Фільм відкрив спеціальну програму «Німі неділі» і став першою українською стрічкою, яку показали в Музеї Американської кіноака-

демії. Катерина Шевченко, засновниця європейської громадської організації *UFACE*, що ініціювала показ, зазначає: «Українське мистецтво та культура подарували світові багато шедеврів. Фільм Довженка «Земля» один із них. Проте досі у світі він асоціюється з радянським, а не українським кіно (а радянське автоматично сприймається як російське). Ми прагнемо змінити це бачення, сформувати розуміння у світової спільноти виокремленого місця «українського» мистецтва радянської доби, презентувати українців як талановиту, освічену та творчу націю» [54].

Український кінофестивальний рух мав усі шанси призупинитись – принаймні на 2022-й рік. Проте надзусиллями організаторів та за підтримки іноземних партнерів цього не сталося. Одеський міжнародний кінофестиваль у 2022-му вирушив у мандрівку європейськими кінофестивалями: індустриї частини відбулись у межах Міжнародного кінофестивалю в Приштині *PriFest* (Косово), на Міжнародному кінофестивалі у Карлових Варах, українські секції проходили під час Таллінського кінофестивалю «Темні ночі», а на Стокгольмському міжнародному кінофестивалі відбулась презентація проєктів *Works in Progress* за підтримки ОМКФ. Головним прихистком Одеського кінофестивалю тогоріч стала Польща – Національний конкурс ОМКФ відбувся в межах Варшавського міжнародного кінофестивалю [49]. Київський міжнародний кінофестиваль «Молодість» пройшов наприкінці вересня – початку жовтня на кінофестивалі в Гамбурзі, представивши там національний конкурс, а в грудні – в рідному Києві [55]. За підтримки *European Cultural Foundation* та *Movies that Matter* було проведено Київський міжнародний фестиваль короткометражних фільмів 2022 (*KISFF*), у фокусі якого – російська збройна агресія очима українців та іноземців, деколонізація, права людини та формування й пошук балансу між ідентичностями [56]. Аби розповісти про українську дійсність Фестиваль документальних фільмів про права людини *Docudays UA* показав національну програму на Краківському кінофестивалі, англійському *Sheffield DocFest*, Міжнародному кінофестивалі *DOK Leipzig-2022* в Німеччині, а вже у листопаді, за підтримки Гете-Інституту, *Docudays UA* пройшов у Києві зі спецвипуском «Надзвичайний стан» [57]. Також у березні 2022 року команда *Docudays UA* разом із британською організацією *Infoscope* розпочала роботу над «Архівом війни», для якого збирає відео зі свідченнями подій, що відбуваються після вторгнення. Ці матеріали у подальшому використовуватимуться у судах, розслідуваннях, наукових працях, документальних фільмах, мистецьких роботах. Ще одна важлива ініціатива *Docudays UA* – фонд підтримки *DOCU/HELP*, покликаний підтримати українських кінематографістів, які документують війну, розповісти світу про злочини росії в Україні та продовжувати знайомити світ із сучасною українською культурою. Прикметно, що у 2022 році команда ГО «Докудейз» отримала нагороду від американської неурядової ініціативи «Documentary Excellence» за адвокацію тем прав людини через кіно [58]. Цьогоріч більшість фестивалів вдалося повноцінно провести вже в самій Україні: з живими показами,

міжнародними програмами та іноземними гостями. Як слушно зауважив незмінний директор кінофестивалю «Молодість» Андрій Халпахчі: «Я сподіваюсь, що люди, які приїдуть сюди, теж будуть нашими амбасадорами у світі й будуть більше розуміти, що відбувається в Україні» [59].

Повномасштабна війна практично зупинила виробництво ігрового кіно в Україні, проте стала поштовхом для розвитку української документалістики. Вже зараз її відзначають на найвищому рівні у світі, вона не лише частіше бере участь у міжнародних кінофестивалях класу «А», а й перемагає [60]. Зокрема фільм «20 днів у Маріуполі» М. Чернова здобув призи глядацьких симпатій на фестивалі незалежного кіно у США «Санденс 2023» та на Міжнародному фестивалі документального кіно *IDFA 2023* в Амстердамі. Також Національний оscarівський комітет вирішив, що саме ця стрічка представлятиме Україну на премії «Оскар» Американської академії кінематографічних мистецтв і наук у категорії «Найкращий міжнародний повнометражний фільм» [61]. Стрічка «День українського добровольця» В. Тихого отримала спеціальну відзнаку в основному конкурсі на кінофестивалі *Sheffield DocFest 2022*, що є третім за величиною документальним фестивалем у світі, та перемогу в конкурсі документальних фільмів на Варшавському кінофестивалі 2022. Також це перший в історії українського кінематографа фільм, права на який придбала британська телекомпанія *BBC* [62]. Світова прем'єра стрічки «Ми не згаснемо» А. Коваленко відбулась на Берлінале–2023, відтоді кінокартина тріумфувала на низці фестивалів: журі міжнародного конкурсу *One World Festival* нагородило А. Коваленко відзнакою за найкращу режисуру; фільм отримав нагороду *Silver Eye Award* на *East Silver Market*; переміг у номінації «Найкращий документальний фільм» на кінофестивалі *Crossing Europe* у Лінці; отримав нагороду як «Найкращий документальний фільм» на фестивалі кіно Центральної та Східної Європи *goEast* у Вісбадені; брав участь в *Artdocfest-2023* у Ризі та відкрив Тайванський міжнародний кінофестиваль з прав людини у Тайбеї, тема якого – «Віднесені війною» [63]. А Міжнародний фестиваль документального кіно *IDFA* в Амстердамі цьогогоріч уперше в історії відкрила українська стрічка «Фото на пам'ять» О. Черних [64].

Також українські документальні стрічки допомагають розповісти світові про справжність та розмір військової агресії росії, вплинути на світову думку, ставлення до війни та міжнародну підтримку. Серед них, зокрема, «Маріуполь. Невтрачена надія» М. Литвинова від Об'єднання українських продюсерів. Це кіно – свідченням про війну росії проти України від простих людей, які прожили у Маріуполі перший місяць вторгнення. За підтримки Міністерства закордонних справ України цю стрічку паралельно із прем'єрою в Україні презентували у 47-ми містах світу, зокрема в Загребі, Брно, Роттердамі, Бергені, Стокгольмі, Женеві, Гаврі, Лісабоні, Нью-Йорку, Гамільтоні, Мельбурні, Окленді, на острові Самої тощо [65].

Хроніку злочинної російської війни та героїзму українського народу також фіксують західні кінематографісти. Першим фільмом про повномасштабне вторгнення росії стала стрічка «Маріуполіс 2» литовського режисера Мантаса Кведаравічюса. У 2016 році митець зняв документальний фільм «Маріуполіс» про життя в на той час прифронтовому місті та війну на Донбасі. У лютому 2022 року він приїхав до Маріуполя, щоб задокументувати життя міста в передчутті війни та згодом – у російській облозі. Наприкінці березня Кведаравічюса взяли в полон і вбили російські військові. Після смерті режисера, на основі відзнятого ним матеріалу Г. Белоброва і Д. Сичова змонтували стрічку «Маріуполіс 2». Так народилося «сміливе, радикальне та екзистенційне кіно», яке торік шокувало публіку Каннського кінофестивалю, де в позаконкурсній секції відбулася світова прем'єра стрічки [66]. Серед закордонних документальних стрічок – також уже згаданий фільм «Суперсила» («Superpower») Шона Пенна й Аарона Кауфмана; «Звідки куди» польського режисера Мачека Хамели (отримав нагороду як «Найкращий польський фільм» та «Нагороду асоціації артхаусного кіно» на польському кінофестивалі *Millennium Docs Against Gravity 2023*; «Головну нагороду журі» на британському кінофестивалі *Sheffield DocFest 2023*; «Спеціальну відзнаку» на ісландському кінофестивалі *IceDocs*; «Найкращий документальний фільм» на Одеському міжнародному кінофестивалі 2023; «Найкращий документальний фільм» на *Zurich Film Festival 2023*; Політичну кінопремію від фонду Фрідріха Еберта на кінофестивалі у Гамбурзі *FilmFest Hamburg 2023* тощо) [67]; «Правило двох стін» американського режисера українського походження Девіда Гутніка та співпродюсера Лієва Шрайбера (отримала спеціальну відзнаку журі «за боротьбу за права людини» на *Tribeca Film Festival 2023*) [68]; «Одна вагома причина» лауреатів премії «Еммі» Перрі Пельтца та Метью О'Ніла; «Нотатки воєнного часу» італійської режисерки Барбари Купісті та багато інших. На думку українського режисера Володимира Тихого, такі стрічки необхідні для того, щоб Україна стала частиною культурного простору Заходу: «Західні режисери мають ділитися зі своєю аудиторією думками, враженнями, емоціями, можливо, навіть вигадувати фантастичні історії про українців» [69].

Світова кіноспільнота з перших днів повномасштабного вторгнення виявила готовність допомагати українському кінематографу та Україні загалом. У травні 2022 року в Каннах Французький національний центр кіно *CNC (Centre national du cinéma et de l'image animée)* й інші члени Європейської кіноасоціації *EFAD (European Film Agency Directors association)* ініціювали створення Європейського фонду солідарності з українськими фільмами (*European Solidarity Fund For Ukrainian Films; ESFUF*) – ініціативу, що покликана допомогти українським кіновиробникам пережити складні часи, а індустрії – не зупинитися за умов відсутності державного фінансування кіновиробництва. Наразі фонд об'єднує 19 партнерів з 16 різних країн, асоціацію *EFAD* та окремих її членів, а також міністерства куль-

тури. Бюджет програми у 2023 році становить 1,3 млн євро. Виробникам одинадцяти українських стрічок, що перемогли у першому конкурсі, було виділено 523 тис. євро. Відтоді в організації з'явилися нові донори – Норвезький інститут кіно та Глобальний екранний фонд Британського інституту кінематографії Великої Британії, тож бюджет для другого конкурсу було збільшено [70, 71]. Окрім того, на хвилі війни в Україні Міжнародна коаліція кінематографістів у зоні ризику (*ICFR*) запустила Надзвичайний фонд для кінематографістів; Міжнародний союз кінотеатрів заявив, що допоможе відновити зруйновані кінозали в українських містах; стримінгова платформа *DAFilms* запровадила спеціальну програму на підтримку України, кошти від якої перераховує фонду *DOCU/HELP*; чесько-словацька компанія *Film Europe* допомагає фонду підтримки України *People in Need*; британський архівіст Річард Боссонс організував краудфандинг для Довженко-Центру тощо [72, 73].

З українського боку важливою ініціативою став Всесвітній благодійний кіномарафон на підтримку України / *CinemaAid Ukraine Charity Film Marathon*, який було започатковано 20 березня 2022 року Держкіно України спільно з Українською кіноакадемією, Асоціацією «Дивись українське», ГО «УкрКіноФест», Українською Кіноасоціацією, ГО «Спілка підприємців теле та кіноіндустрії», ГО «Нарешті», КП «Київкінофільм», БО БФ «Двері», ГО «Центр розвитку креативних індустрій». Також марафон отримав всебічну підтримку Міністерства закордонних справ України. Заходи кіномарафону стали потужним міжнародним майданчиком підтримки України для громадських та політичних діячів. Покази знакових українських стрічок відбулися у понад 20 країнах. До підбірки увійшло понад 50 повнометражних і короткометражних українських фільмів. Зібрані кошти спрямовують на такі напрями підтримки України: до фонду «Повернись живим», на підтримку кіноіндустрії країни під час війни, на допомогу постраждалим від війни кінематографістам та їхнім сім'ям і на технічну підтримку кіноекспедиції з фільмування життя й боротьби українців за свободу під час війни від кіноспільноти «Жовтий автобус» [74].

Від початку повномасштабної війни істотно поживавішав міжнародний прокат українських стрічок. З одного боку, це був вимушений крок для вітчизняної кіноіндустрії, коли про національний прокат спершу навіть не йшлося. З іншого, як зауважила продюсерка Олександра Костіна, «це наша культурна зброя, можливість розповідати людям про Україну як про країну, що робить щось якісне й цікаве» [75]. Найуспішнішим українським релізом у світі став анімаційний фільм «Мавка. Лісова пісня» О. Рубан та О. Маламужа, який вийшов у березні 2023 року. Фільм випустила студія *Animagrad* за підтримки Держкіно України та Агентства США з міжнародного розвитку (*USAID*). За кордоном фільм зібрав близько \$15,7 млн. Найбільше квитків на «Мавку» придбали у Франції – 551 000 штук, на другому місці Польща – 480 000 квитків, на третьому Італія – 188 000 квитків, далі

йдуть Німеччина, Чехія і Словаччина, Іспанія, Румунія, Австралія, Нідерланди та Перу. Загалом «Мавку» продали у понад 20 країн і вона «заговорила» 32 мовами – анімацію дублювали місцеві зірки та лідери думок. Також у майже кожній країні в кінотеатрах показували як дубльовану, так і українську версії, щоб українські родини змогли побачити мультфільм у будь-якому куточку світу, попри вимушену еміграцію [76]. У прокаті за кордоном також вийшли стрічки «Клондайк» Марини Ер Горбач (зокрема у США та Японії) [77]; «Памфір» Д. Сухолиткого-Собчука (у понад 20-ти країнах, серед яких – Велика Британія, Німеччина, Італія, Польща) [78]; «Довбуш» О. Саніна (також у понад 20-ти країнах, зокрема у країнах Балтії, Німеччині, Словаччині, Південній Кореї, Ізраїлі) [79]; «Я працюю на цвинтарі» О. Тараненка (у Чехії з локальною назвою «Ja, grabar») [80]; «Бачення метелика» М. Наконечного (у Хорватії) [81] та ін. О. Костіна зазначає: «Такого бренду, як українське кіно, яке б купували й показували тому, що воно українське, ми ще не побудували, але з кожним новим фільмом територія показів розширюється. Тож очікуємо, що скоро подолаємо цей бар'єр» [75].

Український контент став доступнішим також у онлайн-кінотеатрах та на стримінгових сервісах. Зокрема торік восени *Netflix* уклав угоду з *FILM.UA Distribution* на об'ємний пакет українських фільмів. Напряму з *Netflix* переговори щодо продажу своїх стрічок веде продюсер В. Яценко. Активність дистрибуторів та готовність американського сервісу співпрацювати свідчать про те, що поступово українських фільмів на *Netflix* ставатиме дедалі більше. Їх уже 45 [82]. Співзасновник *Film.ua Group* Сергій Созановський наголошує: «*Netflix* інвестував в національний контент велику суму. Мільйони плюс доларів. Більш точні цифри – комерційна таємниця. Йдеться не тільки про повагу до України. Національний контент досягнув рівня, коли він добре працює на різних майданчиках. Це комерційно привабливо» [83].

Вірогідно, кілька наступних років українське кіно так само активно буде в прокаті та на фестивалях – коштом стрічок, які були зняті повністю чи майже повністю до повномасштабного вторгнення. А ось далі цілком можливою є тривала пауза, адже багато проєктів зараз призупинили процес виробництва. Також дається ознаки управлінська криза в Держкіно та протистояння між цією інституцією та кіноспільнотою. Не додає оптимізму і складена Держкіно «Стратегія розвитку кіно до 2027 року», яку вже двічі намагалися подати на розгляд Кабінету міністрів. Вона передбачає зменшення фінансування українського кіно (і не на користь потреб ЗСУ, а на користь серіального контенту) та фактичне знищення Довженко-Центру. Крім того, стратегія не враховує ті виклики, які несе для українського кіно повномасштабна війна та розуміння значення кіно зокрема і культури загалом як «м'якої сили» для боротьби з агресором, а також презентації України у світі. Кіно завжди було найбільш успішним у цьому [49, 84, 85]. Як слушно зауважила режисерка Марися Нікітюк: «Наш кінематограф утверджує нас як націю на міжна-

родній арені» [86]. «Зараз надзвичайно важливо бути свідомими того, що ми маємо унікальний шанс поставити українське кіно на світову кіномапу, повернути національну приналежність нашим авторам і маємо продемонструвати якісний рівень нашого кіно й контенту, – переконана продюсерка Юлія Сінкевич. – Зараз є величезний запит на українські історії, адже світ тільки починає відкривати сучасну Україну – сторінки нашої історії та наших особистостей у фільмах, серіалах, анімації, сучасні драми, які показують талановитість наших авторів, дитячі фільми й анімації. Ми можемо й мріяти, що колись наші символи, герої з нашої міфології будуть персонажами всесвітньовідомих мультфільмів, а наші українські лицарі – надихати покоління в різних куточках світу. Ми мріємо й за це зараз боремося до перемоги!» [87].

Література

На початку повномасштабного вторгнення рф більшість організаторів міжнародних літературних подій висловили безпрецедентну підтримку й інтерес до української культури. Українські автори активно представляли Україну на десятках масштабних подій, публічних виступів, презентаціях книг тощо. Перший рік повномасштабного вторгнення позначився ефектом різкого реагування міжнародної спільноти, виявлення солідарності й підтримки України через надання безкоштовних стендів, запрошення України як почесного гостя тощо. Протягом 2023 року Україні вдалося навіть посилювати свою присутність на міжнародній літературній сцені. Загалом наша країна була представлена на понад тридцяти міжнародних літературних подіях, з яких 12 книжкових ярмарків, як і торік, і 19 літературних фестивалів, що на шість фестивалів більше, ніж минулого року. Статус почесного гостя чи країни у фокусі, який Україна отримала на чотирьох ярмарках цього року – у Вільнюсі, Лондоні, Варшаві й Гвадалахарі, дав можливість представити ширшу програму заходів за участі українських авторів, а також представників влади. На Франкфуртському книжковому ярмарку, який вважають найбільшим і найвпливовішим у світі, формально Україна не була у фокусі, як минулого року, але привернула не меншу увагу. Цьогоріч Український стенд діяв під гаслом «Крихкість існування», був удвічі більший (200 кв. метрів супроти 95 минулого року), презентував понад 500 книг від 43 видавництв, мав ширшу програму уже знайомих авторів. Тема впливу війни ключова: звучали й імена та цифри убитих авторів і авторок (понад 30), й імена письменників і письменниць, які воюють у лавах Збройних сил (понад 80). Особливим акцентом цього року стала шкода, якої російське вторгнення завдає екології. Візуальну концепцію представництва України розробила дизайнерка й художниця О. Соломадіна, яка надихалася творчістю Поліни Райко (розписи мисткині постраждали внаслідок паводка, спричиненого підривом росією Каховської ГЕС). Серед авторів і громадських діячів, які на ярмарку представляли український національний стенд – І. Цілик, Є. Лопата, М. Яковлев, К. Міхаліцина,

В. Єрмоленко, О. Забужко, А. Новосад, О. Михед, П. Казарін, О. Островська-Люта, А. Каравай, В. Кебуладзе, К. Калитко, Ю. Козловець, Т. П'янкова, О. Сливинський, К. Ботанова, К. Безкоровайний та інші – чи не найбільше за всі роки. Окремі стенди на Франкфуртському ярмарку розмістили також Мистецький арсенал з концепцією «Присутність на противагу відсутності» (там, зокрема, презентували нове двомовне видання, присвячене дослідженню українського сучасного мистецтва з початку повномасштабного вторгнення, – «Україна в огні. Ukraine Ablaze») і Український інститут, за курування *Ist Publishing* діяв стенд української арткниги (серед його новинок – ілюстрований українсько-англійський путівник злочинами російського колоніалізму від М. Еріставі), а *Pictoric* та Книжковий Арсенал показали міжнародну виставку ілюстрації *When Everything Matters* – діалог українських ілюстраторів та графічних дизайнерів з митцями інших країн. На Болонському ярмарку дитячої книги, на якому минулого року Україна була представлена порожнім стендом-маніфестом, цього разу представили понад двадцять українських видавництв. Другий рік поспіль організатори надали нашій країні безкоштовний стенд також і на книжковому ярмарку у Гетеборзі. А Лейпцизький книжковий ярмарок, який вперше відкрився цього року для відвідувачів після пандемії *COVID-19*, представив український стенд за участі семи українських видавництв. Присутність України на більшості книжкових ярмарків реалізують у співпраці з партнерами й закордонними дипломатичними установами Український інститут книги й Український інститут. Зусиллями діаспорних організацій і посольств України українські стенди представили також на книжкових ярмарках в Буенос-Айресі, Монреалі й Будапешті. Зовсім не була присутня Україна після 24 лютого 2022 року на книжкових ярмарках у Колкаті, Абу-Дабі, Пекіні та Шарджі. Це – найбільш відвідувані та наймасштабніші літературні події Азії, які (разом з книжковими ярмарками у Белграді й Будапешті) продовжують співпрацю з російськими державними інституціями. У деяких з цих ярмарків представники українського книжкового ринку стабільно брали участь до великої війни [88, 89].

На відміну від більшості книжкових ярмарків, співпраця з якими реалізується на рівні державних інституцій, участь українських авторів у літературних фестивалях частіше залежить від взаємного інтересу організаторів й учасників, а також наявності перекладів. Від початку повномасштабної війни для українських авторів додався ще один чинник – присутність росіян у фестивальных програмах. За майже два роки повномасштабної війни українська культурна спільнота практично одноголосно дотримується принципу неучасті в заходах поряд з представниками країни-агресорки. Цього року був лише один такий виступ: дискусія українського письменника А. Куркова та американських письменниць російського походження М. Гессен. Паралельно з учасниками з України російських авторів запрошували на чотири літературні фестивалі: у Берліні, Челтнемі, Тарту та Нью-Йорку. У двох останніх через публічну відмову українців ділити майданчик з

представниками країни-агресорки виступ росіян зрештою скасували. Попри те, що минулого року частина українських авторів відмовилася від участі в міжнародному літературному фестивалі у Берліні через запрошення С. Лозниці в російську частину програми, цього року фестиваль продовжив представляти паралельно українських і російських авторів. З точки зору колоніальних студій, недоречність спільної участі поряд з представниками країни-агресорки здається очевидною, тим паче під час загарбницької війни, яку ведуть росіяни. Втім, така відкрита публічна позиція нерідко наштовхується на російську пропаганду, звинувачення українських авторів у «жорстокості» або ж «травмованості». Ба більше, участь представників з країни-агресорки на міжнародних фестивалях має тенденцію до посилення порівняно з минулим роком. Це вимагає чіткої аргументації позиції українських авторів і заручення підтримкою й солідарністю міжнародної культурної спільноти. Уперше з початку повномасштабного вторгнення рф голос України пролунав на Літературному фестивалі в Ліллекхаммері, літературному фестивалі *Prima Vista* в Тарту, Джайпурському літературному фестивалі, *Sydney Writers Festival*, *Adelaide Writers' Week*, Міжнародному літературному фестивалі в Дубліні. Найбільшу увагу до України виявили організатори фестивалів у Великій Британії. *Hay Festival* у співпраці з *Lviv BookForum* представив кілька подій за участі українців, зокрема розмову з О. Матвійчук, С. Жаданом і Г. Крук на тему документування досвідів війни. Варто зазначити, що британський фестиваль *Hay Festival* два роки поспіль виступає партнером *Lviv Book Forum*, до того ж торішній форум став складовою Сезону культури Велика Британія/Україна. Літературний фестиваль у Челтнемі, який минулого року представив серію подій – день України у межах «Сезону культури Британія/Україна», цього року продовжив співпрацю з Україною. Вперше Україну представили також на підлітковому літературному фестивалі *CampYA* в Лондоні. На відміну від минулого року, не було учасників з України на Норвезькому літературному фестивалі *Bjørnsøfestivalen* (виступ на якому Ю. Андруховича в розмові з М. Шишкіним минулого року здійняв дискусію в українському культурному середовищі), а також на Літературному фестивалі у Бірмінгемі, попри наявність в програмі останнього заходів на тему війни рф в Україні. Єдиною літературною подією в Азії, на якій Україна мала свій голос, став Джайпурський літературний фестиваль в Індії. У ньому взяла участь письменниця Є. Кузнецова, яка долучилася до дискусії про жіночий погляд в літературі та знайшла спосіб свідчити про досвіди біженства в Україні. Основний виклик для представників української літератури й книжкового ринку – залишитися видимими, втримати увагу й інтерес до України на міжнародних літературних фестивалях і книжкових ярмарках у наступні роки. Станом на зараз складно передбачити, якою буде присутність України на міжнародних літературних подіях наступного року, тим паче зважаючи на недофінансування чи й зовсім відсутнє фінансування програмної діяльності державних культурних інституцій [88].

Українські письменники отримали численні міжнародні відзнаки. С. Жадана навіть висунули у 2022 році на Нобелівську премію з літератури (подання здійснив Комітет літературознавчих наук Польської академії наук). Також серед здобутків автора – Премія Свободи від фундації Франка Ширрмахера (Швейцарія), Премія миру німецьких книгарів, нагорода Форуму діалогу та співпраці Польща – Литва імені Єжи Гедройця, Бременська премія Ганни Арендт за політичну думку, Премія Курта Тухольського від Шведського ПЕН-клубу та багато ін. Л. Костенко, О. Забужко й О. Сенцов стали кавалерами Ордена Почесного легіону – найвищої нагороди Франції. Ю. Андрухович отримав Премію імені Генріха Гайне міста Дюссельдорф. А. Куркова нагороджено міжнародною літературною премією Халдора Лакснеса в Ісландії, а його роман «Сірі бджоли» відзначили Національною премією Медічі у Франції як найкращий закордонний твір. М. Кіяновська здобула звання Європейської поетки свободи 2022 року (*European Poet of Freedom 2022*) за збірку «Бабин Яр. Голосами» в англійському перекладі А. Поморського. Цю ж збірку відзначили Міжнародною літературною премією імені Збігнєва Герберта тощо [90].

Початок повномасштабної війни спричинив хвилю зацікавлення українською літературою в усьому світі. Зокрема у 2022 році попит на українські книги за кордоном зріс майже вдвічі. Інтерес до української літератури потроху зростає з 2013 року, свідчать дані Українського інституту книги. З приблизно 48 кількості перекладених українських книжок зросла до понад 120 у 2021 році. У 2022-му стався стрибок – іноземці купили права на понад 230 книжок українських авторів. Лідерами продажів торік стали «Видавництво Старого Лева», «Ранок» та «Vivat». Іноземцям цікаві вже відомі українські автори. Йдеться про С. Жадана, О. Забужко, Ю. Андруховича, А. Куркова, Т. Малярчук. Після 24 лютого зріс інтерес до ветеранської літератури та авторів, які служать у ЗСУ. Серед них – А. Чех, А. Чапай, О. Михед, В. Маркус. Читати українське буде модно, переконана директорка «Vivat» Юлія Орлова. «За рік Україна зробила квантовий стрибок у продажах прав, – каже вона. – Інші країни читатимуть більше українців і побачать, які в нас якісні тексти, професійно виконані ілюстрації, і більше прислухатимуться». Серед викликів, що стоять перед видавцями для виходу на міжнародний ринок, називають брак текстів, які б виходили за суто український контекст, і нестачу хороших перекладачів [91].

На думку Оксани Пахльовської, письменниці, культурологині, професорки та керівниці кафедри україністики Римського університету Ла Сапієнца, зараз стоїть питання реконструкції континіуму української культури як частини європейського простору. Фактично не створений канон української літератури як частини європейської літератури. Спорадично українські книжки повиходили, але вони не увійшли в культурну й академічну свідомість як обов'язкові для знання явища. Сучасні переклади українських авторів наче беруться нізвідки, до них наче не було Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Підмогильного, М. Куліша, М. Хвильо-

вого, П. Тичини, Б.-І. Антонича, Є. Плужника, Є. Маланюка, В. Свідзінського та ін. «У мене була пропозиція до Українського інституту книги створити базову бібліотеку української літератури в 20-25 томах кількома базовими європейськими мовами. Щоб це був золотий запас української культури й літератури на всі випадки змін політичних горизонтів – що б там не було, є основний культурний меседж України, з яким вона йде до Європи. І це має бути робота для всіх нас. ... Нам треба дбати про нове покоління українців, а воно може сформуватися в концепційно-системному середовищі, де були би забезпечені всі нюанси, необхідні інструменти. Це неможливо, якщо в нас є такі лакуни в перекладі. Інакше переклад сучасного автора буде сприйматися як путівник по українських проблемах, які цікаві тільки тоді, коли вибухає «Чорнобиль» або настає війна. Ось цей тренд ми маємо переломити. І сказати, що українська література на всіх етапах – від середньовіччя і далі – була частиною динаміки європейської культури. У нас для цього є всі підстави, ідеї, концепції, інструменти. Нам треба тільки перебудувати простір фахівців, здатних працювати в цьому напрямку як у самій Україні, так і в європейських країнах», – переконана дослідниця [92, 93].

Список літератури

1. Морозова Л. Брак партитур, закордонний триумф, три нові опери: українська класична музика у 2022 році / Любов Морозова // LB. – 2023. – 15 січ. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2023/01/15/542492_brak_partitur_zakordonnij_triumf.html (дата звернення 13.12.2023).

2. Горlach П. Київський симфонічний оркестр отримав Премію принца П'єра де Монако / Поліна Горlach [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/298242-kiivskij-simfonicnij-orkestr-otrimav-premiu-princa-piera-de-monako/> (дата звернення 13.12.2023).

3. Писанка Н. Найкращі події української класичної музики 2022 року / Наталка Писанка [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/12/28/252052/> (дата звернення 13.12.2023).

4. Кудрик Н. Соломія. Україна – Італія: неординарна виставка про Крушельницьку на оперному «Фестивалі Пуччіні» / Наталка Кудрик [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/solomiya-ukrayina-italiya-vystavka-pro-krushelnitsku-na-opernomu-festyvali-puchchini/32532693.html> (дата звернення 15.12.2023).

5. Стельмашевська О. Соломія. Brava! Львівська опера разом з італійцями грандіозно відзначила ювілей патронеси Крушельницької / Ольга Стельмашевська // Україна молода. – 2022. – 28 верес. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://umoloda.kyiv.ua/number/3823/164/169827/#google_vignette (дата звернення 14.12.2023).

6. Терамає Н. Повернення «Щедрика». 100 років по тому / Наталя Терамає [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/povernennia-shchedrika-100-rokiv-po-tomu/> (дата звернення 14.12.2023).

7. Аріма А. Із бомбосховища – в Карнегі-Гол: триумфальне повернення «Щедрика» до США через 100 років після прем'єри / Анна Аріма [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/12/6/251689/> (дата звернення 14.12.2023).

8. Попудрібко Н. У Нью-Йорку відбувся концерт до 100-річчя «Щедрика»: як це було / Наталія Попудрібко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100276> (дата звернення 14.12.2023).

9. Куницький О. Український оркестр свободи дав перший концерт у Варшаві / Олександр Куницький [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/startuvalo-svitove-turne-ukrainian-freedom-orchestra/a-62644648> (дата звернення 13.12.2023).

10. Ukrainian Freedom Orchestra розпочав світове турне з Варшави / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3539110-ukrainian-freedom-orchestra-rozposav-svitove-turne-z-varsavi.html> (дата звернення 13.12.2023).

11. Єрмоєнко А. Ukrainian Freedom Orchestra зіграє просто неба у Берліні до Дня Незалежності: зберуть кошти на підтримку митців / Анастасія Єрмоєнко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/557251-ukrainian-freedom-orchestra-zigrat-prosto-neba-u-berlini-do-dna-nezaleznosti-zberut-kosti-na-pidtrimku-mitciv/> (дата звернення 13.12.2023).

12. Національна капела бандуристів України дасть благодійні концерти в 19 містах Польщі / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://upmr.news/ua-in-ukraine/natsionalna-kapela-bandurystiv-ukrayiny-dast-blagodijni-kontserty-v-19-mistah-polshhi/> (дата звернення 14.12.2023).

13. Марків Н. Танець для Перемоги: ансамбль Вірського вирушає у турне по Європі / Наталка Марків // Вечірній Київ. – 2022. – 23 бер. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/63590/> (дата звернення 13.12.2023).

14. Катаєва М. Культурний фронт: Київський симфонічний оркестр розпочав європейський тур / Марія Катаєва // Вечірній Київ. – 2022. – 23 квіт. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/65275/> (дата звернення 13.12.2023).

15. Європейський тур «Prime Orchestra» / Інформація. // Наше слово. – 2022. – 14 трав. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://nasze-slowo.pl/news/evropejskuj-tur-prime-orchestra/> (дата звернення 13.12.2023).

16. Лаущенко О. Аби наш голос був гучнішим: 10 українських музикантів, які представляють нашу державу за кордоном / Олена Лаущенко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://evacuation.city/articles/299405/abi-nash-golos-buv-guchnishim-10-ukrainskih-muzikantiv-yaki-predstavlyayut-nashu-derzhavu-za-kordonom> (дата звернення 13.12.2023).

17. Карманська Ю. Понад два десятки гуртів з України – у світових турах. Чи зможе українська музика стати частиною світового шоубізу / Юлія Карманська [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://forbes.ua/lifestyle/ponad-dva-desyatki-ukrainskikh-gurtiv-izdyat-turami-po-svitu-chi-stane-tse-pochatkom-ekspansii-vitchiznyanoi-muziki-24102022-9195> (дата звернення 13.12.2023).

18. Герасименко Я. Pink Floyd та Андрій Хливнюк зібрали для українців понад 600 тисяч доларів на кавері «Ой у лузі червона калина» / Ярослав Герасименко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/pink-floyd-ta-andrij-hlivnyuk-zibrali-dlya-ukrayinciv-ponad-600-tisyach-dolariv-na-kaveri-uj-u-luzi-chervona-kalina> (дата звернення 14.12.2023).

19. Олійник І. Українська музика в Оксфорді / Іванна Олійник [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/113420> (дата звернення 14.12.2023).

20. Саф'ян Д. Перформанс «Колискова для Маріуполя»: очима творців та учасників / Дзвенислава Саф'ян [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://theclaquers.com/posts/9286> (дата звернення 14.12.2023).

21. Українські композитори покажуть перформанс «Маріуполь» за кордоном. Слухайте весь біль війни / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://svoi.city/articles/206430/perfomans-mariupol> (дата звернення 14.12.2023).

22. Світова прем'єра кантати за мотивами «Татусевої книги» Володимира Вакуленка / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://starylev.com.ua/news/svitova-premyera-kantaty-za-motyvamuy-tatusevoyi-knygy-volodymyra-vakulenska> (дата звернення 14.12.2023).

23. Кузьменко Ю. У Лондоні вперше лунав твір композиторки з України Богдани Фроляк, а диригувала уродженка Києва / Юлія Кузьменко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/530573-u-londoni-vperse-lunav-tvir-kompozitorki-z-ukraini-bogdani-frolak-a-diriguvala-urodenka-kieva/> (дата звернення 14.12.2023).

24. Карманська Ю. Український композитор напише музику до твору для Метрополітен-опера / Юлія Карманська [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Ре-

жим доступу: <https://forbes.ua/news/ukrainskiy-kompozitor-napishe-muziku-dlya-tvoru-metropolitan-opera-19092023-16089> (дата звернення 14.12.2023).

25. Плис А. Об'єднані музикою. Якими були головні результати Євробачення–2023 для України / Анастасія Плис [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.liga.net/poyasnennya/article/obedinenye-muzykoj-kakimi-byli-glavnye-rezultaty-evrovideniya-2023-dlya-ukrainy> (дата звернення 14.12.2023).

26. Євробачення 2023 у Ліверпулі: від імені України, без росії та білорусі / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3709006-evrobacenna-2023-u-liverpuli-vid-imeni-ukraini-bez-rosii-ta-bilorusi.html> (дата звернення 14.12.2023).

27. Тернопіль на Євробаченні: під час ракетного обстрілу гурт Тvorchi підтримав рідне місто / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zz.te.ua/ternopil-na-yevrobachenni-pid-chas-raketnoho-obstrilu-hurt-tvorchi-pidtrymav-ridne-misto-video/> (дата звернення 14.12.2023).

28. 162 мільйони телеглядачів дивились «Євробачення – 2023» у прямому етері / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://stv.detector.media/suspilna-korporatsiya/read/7824/2023-05-25-162-milyony-teleglyadachiv-dyvylys-ievrobachennya-2023-u-pryatomu-eteri/> (дата звернення 14.12.2023).

29. Лавришин Ю. Переатрибуція: як Україна повертає собі привласнене Росією мистецтво / Юлія Лавришин [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ms.detector.media/trendi/post/32977/2023-09-18-pereatrybutsiya-yak-ukraina-povertaie-sobi-pryvlasnene-rosiieyu-mystetstvo/> (дата звернення 15.12.2023).

30. Голіздра І., Щокань Г. Український театр за кордоном: вистави і проекти, які створюють враження про Україну / Ірина Голіздра, Ганна Щокань [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/01/2/252122/> (дата звернення 15.12.2023).

31. Козирєва Т. Два оперні театри України отримали нагороду International Opera Awards / Тетяна Козирєва // День. – 2022. – 1 груд. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/article/kultura/dva-operni-teatru-ukrainy-otrymaly-nahorodu-international-opera-awards> (дата звернення 15.12.2023).

32. Філевська Т. Чому культурна дипломатія важлива? Деякі висновки з Сезону культури Велика Британія/Україна / Тетяна Філевська [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/05/26/254489/> (дата звернення 15.12.2023).

33. Забужко: Постановка «Кассандри» в європейських театрах – це культурний діалог зі світом / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3714198-zabuzko-postanovka-kassandri-v-evropejskih-teatrah-ce-kulturnij-dialog-zi-svitom.html> (дата звернення 13.12.2023).

34. Слава Жила. Театр на експорт: Як приймають наших театралів за кордоном протягом «воєнного» сезону та що вони розповідають світу про Україну / Слава Жила [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/09/8/256434/> (дата звернення 13.12.2023).

35. Український балет на європейській сцені: аншлаг у Литві / Інформація. // Kyiv Post. – 2022. – 2 лист. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.kyivpost.com/uk/post/2953> (дата звернення 13.12.2023).

36. Каунаський театр сплатив €960 роялті за постановку балету «Алладин» - директор Київської опери / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3708450-kaunaskij-teatr-splativ-960-roalti-za-postanovku-baletu-alladin-direktor-kiivskoi-operi.html> (дата звернення 15.12.2023).

37. Базів Л. Саша Денисова, драматургиня, режисерка «Гааги». Оскільки в Америці виборці мають вплив, там важливо просто зі сцени просити надати зброю / Любов Базів [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3782016-sasa-denisova-dramaturgina-reziserka-gaagi.html> (дата звернення 15.12.2023).

38. Українські актори представили данцям п'єсу про початок повномасштабного вторгнення / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://podrobnosti.ua/2473972-ukransk-aktori-predstavili-dantsjam-psu-pro-rochatok-rovnomasshtabnogo-vtorgnennja.html> (дата звернення 15.12.2023).

39. Чужинова І. Авіньйонський театральний фестиваль: паралельні реальності / Ірина Чужинова [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2022/07/22/523982_avinyonskiy_teatralniy.html (дата звернення 15.12.2023).

40. Українські театральні менеджери відвідали Авіньйонський фестиваль у Франції [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ui.org.ua/news/news-performing-arts/ukrayinski-teatralni-menedzhery-vidvidaly-avinjonskiy-festyval-ta-dilyatsya-vrazhennyamy/> (дата звернення 15.12.2023).

41. Україна. Війна. Тексти. Читання п'єс українських драматургів [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://nstdu.com.ua/publication/ukrayina-viyna-teksti-chitannya-p-yes-ukrayinskih-dramaturgiv/> (дата звернення 13.12.2023).

42. Гайшенець А. Драма йде на війну / Анастасія Гайшенець // LB. – 2023. – 3 лют. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2023/02/03/544533_drama_yde_viynu.html (дата звернення 13.12.2023).

43. Палуєв Г. Наприкінці тижня у Нацопері відбудуться одразу дві прем'єри / Георгій Палуєв [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу:

<https://kievlast.com.ua/style/naprikintsi-tizhnya-u-natsoperi-vidbudutsya-odrazu-dvi-premeri?noredirect=true> (дата звернення 13.12.2023).

44. Прем'єра «Страшної помсти» у Львівській опері [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/113721> (дата звернення 13.12.2023).

45. Прокопенко І. «Зелені коридори» у Театрі на Подолі: розповідає Наталка Ворожбит / Ілля Прокопенко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://tykyiv.com/intervyu/vistava-zeleni-koridori-u-teatri-na-podoli-rozpovidaie-natalka-vorozhbit/> (дата звернення 13.12.2023).

46. Щокань Г., Голіздра І. Важливі прем'єри 2022: як українські театри творили дива під обстрілами / Ганна Щокань, Ірина Голіздра [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/12/27/252011/> (дата звернення 13.12.2023).

47. Голинська О. Легендарна Аріан Мнушкін та її унікальний Театр дю Солей вперше відвідали Київ! / Ольга Голинська [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mus.art.co.ua/lehendarna-arian-mnushkin-ta-ii-unikalnyu-teatridiu-soley-vpershe-vidvidaly-kyiv/> (дата звернення 13.12.2023).

48. Українська кіноіндустрія під час війни / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshall/3507611-ukrainska-kinoindustria-pid-cas-vijni.html> (дата звернення 13.12.2023).

49. Власова Т. Українське кіно у 2022: без Росії, з перемогами і відкритими питаннями / Тетяна Власова [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/01/6/252206/> (дата звернення 13.12.2023).

50. Горlach П. «Берлінале–2023»: українські фільми у програмі, українки у команді журі та синьо-жовтий символ фестивалю / Поліна Горlach [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://susplne.media/culture/384203-berlinale-2023-ukrainski-filmi-u-programi-ukrainki-u-komandi-zuri-ta-sino-zovtij-simvol-festivalu/> (дата звернення 13.12.2023).

51. Перун В. Українська режисерка Марина Врода отримала приз за найкращу режисуру у Локарно / Віра Перун // LB. – 2023. – 12 серп. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2023/08/12/569808_ukrainska_rezhiserka_marina_vroda.html (дата звернення 13.12.2023).

52. Україна стала асоційованим членом European Film Agency Directors association / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/203054/2022-09-22-ukraina-stala-asotsiyovanym-chlenom-european-film-agency-directors-association/> (дата звернення 14.12.2023).

53. Скібіцька Ю., Логвиненко Т. «Культура може допомогти нам вийти з імперської тіні». Олена Гончарук керує Довженко-Центром під час війни, просуває українські фільми та сперечається з Мінкультури — інтерв'ю / Юліана Скібіцька, Тетяна Логвиненко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://babel.ua/texts/81274-kultura-mozhe-dopomogti-nam-viyti-z-vlasnoji-imperskoji-tini-olena-goncharuk-keruye-dovzhenko-centrom-pid-chas-viyni-prosuvaye-ukrajinski-filmi-ta-sperechayetsya-z-minkultururi-interv-yu> (дата звернення 14.12.2023).

54. Кінокласика «Земля» Олександра Довженка з новим саундтреком в Музеї Американської кіноакадемії у Лос-Анджелесі [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://kinowar.com/kinoklasyka-zemlya-oleksandra-dovzhenka-z-novym-saundtrekom-v-muzei%CC%88-amerykanskoj%CC%88-kinoakademii%CC%88-u-los-andzhelesi/> (дата звернення 14.12.2023).

55. Гусев О. Молодість–2022: Кінофестиваль під час війни / Олександр Гусев [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3630856-molodist2022-kinofestival-pid-cas-vijni.html> (дата звернення 14.12.2023).

56. KISFF 2022 [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.kisff.org/ua/kisff22> (дата звернення 14.12.2023).

57. Белікова А. Дар'я Бассель – про кінофестиваль Docudays UA під час війни, «хороших руских» та культурну дипломатію / Анна Белікова [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mbr.com.ua/uk/news/interview/4903-docudays-bassel-2> (дата звернення 14.12.2023).

58. Незламний 2022-й: проектна діяльність ГО «Докудейз» під час війни [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://docudays.ua/2022/news/kino/nezlamniy-2022-iy-proyektna-diyalnist-go-dokudeyz-pid-chas-viyni/> (дата звернення 15.12.2023).

59. Найстаріший український кінофестиваль «Молодість» у 52-ге стартує в Києві [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://ukr.radio/news.html?newsID=102527> (дата звернення 15.12.2023).

60. Олійник В. Українське кіно після Перемоги – перспективи розвитку / Віталій Олійник [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3731351-ukrainske-kino-pisla-peremogi-perspektivi-rozvitku.html> (дата звернення 15.12.2023).

61. Кузьменко Ю. «20 днів у Маріуполі» отримали приз глядацьких симпатій на фестивалі в Амстердамі / Юлія Кузьменко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/620205-20-dniv-u-mariupoli-otrimav-priz-gladackih-simpatij-na-festivali-v-amsterdami/> (дата звернення 15.12.2023).

62. Правда і нічого, крім правди: 10 українських документалок про велику війну [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу:

<https://rubryka.com/article/ukrayinski-dokumentalky-pro-velyku-vijnu/> (дата звернення 15.12.2023).

63. «Ми не згаснемо» Аліси Коваленко став фільмом-відкриттям кінофестивалю у Тайвані [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/217285/2023-09-25-my-ne-zghasnemo-alisy-kovalenko-stav-filmom-vidkryttyam-kinofestyvalyu-u-tayvani/> (дата звернення 15.12.2023).

64. Баранівська М. Найбільший у світі фестиваль документального кіно IDFA в Амстердамі вперше відкриється показом українського фільму / Марина Баранівська [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/218283/2023-10-19-naybilshyy-u-sviti-festyval-dokumentalnogo-kino-idfa-v-amsterdami-vpershe-vidkryetsya-pokazom-ukrainskogo-filmu/> (дата звернення 15.12.2023).

65. Акція емпатії. Як світ дивився фільм Маріуполь. Невтрачена надія / Інформація. – NV. – 2023. – 5 січ. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/film-pro-mariupol-vraziv-glyadachiv-yak-zakordonom-spriynyalidokumentalnu-strichku-shcho-vidomo-50295459.html> (дата звернення 14.12.2023).

66. Морі Є. «Маріуполіс 2» Мантаса Кведаравічюса: що потрібно знати про фільм перед українським прокатом / Євгеній Морі [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/317970-mariupolis-2-mantasa-kvedaravicusa-so-potribno-znati-pro-film-pered-ukrainskim-prokatom/> (дата звернення 14.12.2023).

67. Кабацій М. Фільм про евакуацію українців після вторгнення РФ здобув нагороди чотирьох європейських кінофестивалів / Марія Кабацій [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/10/10/256994/> (дата звернення 14.12.2023).

68. Документальний фільм «Правило двох стін» отримав нагороду в Нью-Йорку / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3725377-dokumentalniy-film-pravilo-dvoh-stin-otrimav-nagrodu-v-nujorku.html> (дата звернення 14.12.2023).

69. Вселюбська С. Володимир Тихий: «Документальне кіно – це високоточна зброя, а ігрове — касетна бомба. Велике покриття без гарантії попадання» / Софія Вселюбська // LB. – 2023. – 20 серп. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2023/08/20/570630_volodimir_tihiy_dokumentalne.html (дата звернення 14.12.2023).

70. Європейський Фонд Солідарності з Українськими Фільмами [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://esfuf.eu/ua/> (дата звернення 14.12.2023).

71. Зайонц А. 1,2 млн євро на фінансування українських фільмів, і хто може їх отримати. FAQ про Європейський фонд солідарності, частина 2 / Зайонц Артур [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mbr.com.ua/uk/news/varia/4993-jevropeiskii-fond> (дата звернення 14.12.2023).

72. Якуніна Д. Люди з кіноапаратом: як наша та світова кіноспільноти підтримують Україну / Дар'я Якуніна [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.platfor.ma/topic/lyudy-z-kinoaparatom-yak-nasha-ta-svitova-kinospilnoty-pidtrymuuyut-ukrayinu/> (дата звернення 14.12.2023).

73. Реакція європейської кіноспільноти на вторгнення росії в Україну [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://arthousetraffic.com/ru/news/reakcija-evropeiskoi-kinospilnoti-na-vtorgnennja-rosii-v-ukrainu.htm> (дата звернення 14.12.2023).

74. «CinemAid Ukraine Charity Film Marathon» / «Всесвітній благодійний кіномарафон на підтримку України» Всесвітня ініціатива українських кінематографістів [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.kinoua.org/ua/news/cinemaaid-ukraine-charity-film-marathon> (дата звернення 13.12.2023).

75. Зайончковський В. Продюсери фільму «Памфір»: «Такого бренду, як українське кіно, ми ще не побудували, але з кожним новим фільмом територія показів розширюється» / Володимир Зайончковський [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://mind.ua/publications/20255401-prodyuseri-filmu-pamfir-takogo-brendu-yak-ukrayinske-kino-mi-shche-ne-pobuduvali-ale-z-kozhnim-nov> (дата звернення 13.12.2023).

76. Горlach П. Найуспішніший анімаційний реліз: у світовому та українському прокаті «Мавка» збрала \$20 млн / Поліна Горlach [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/618679-najuspisnisi-j-animacijnij-reliz-u-svitovomu-ta-ukrainskomu-prokati-mavka-zibrala-20-mln/> (дата звернення 13.12.2023).

77. Морозов О. «Клондайк» Марини Ер Горбач вийшов у прокат в Японії. У США фільм почнуть показувати в серпні / Олексій Морозов // The Village Україна. – 2023. – 22 черв. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.village.com.ua/village/culture/culture-news/340455-klondayk-marini-er-gorbach-viyshov-u-prokat-v-yaponiyi-u-ssha-film-pochnut-pokazuvati-u-serpni> (дата звернення 13.12.2023).

78. Фільм «Памфір» показали у кінотеатрах вже понад 20 країн / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3750978-film-pamfir-pokazali-u-kinoteatrah-vze-ponad-20-krain-svitu.html> (дата звернення 13.12.2023).

79. Кравченко О. Більше 20 країн придбали права на показ українського фільму «Довбуш» / Олександр Кравченко // LB. – 2023. – 25 серп. [Електронний ре-

сурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2023/08/25/571698_bilshe_20_krain_pribali_prava.html (дата звернення 13.12.2023).

80. Колюбаєв А. Завдяки чому українське кіно здобуло успіх під час війни: 7 причин / Артем Колюбаєв [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://jetsetter.ua/zavdyaky-chomu-ukrayinske-kino-zdobulo-uspikh-pid-chas-vijny-7-prychyn/> (дата звернення 13.12.2023).

81. Фільм «Бачення метелика» покажуть у Хорватії / Інформація. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3722420-film-bacenna-metelika-pokazut-u-horvatii.html> (дата звернення 13.12.2023).

82. Карманська Ю. На Netflix можна подивитися вже 45 українських фільмів. Ось їх перелік та про що вони / Юлія Карманська // Forbes Україна. – 2023. – 18 вер. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://forbes.ua/lifestyle/na-netflix-mozhna-podivitis-vzhe-16-ukrainskikh-filmiv-os-ikhniy-perelik-ta-pro-shcho-voni-04122022-10236> (дата звернення 13.12.2023).

83. Кіщак В., Карманська Ю. Дистрибуція, експансія, партнерство. Як українське кіно і телебачення заробляють під час великої війни. Розмова з топами Film.ua, Starlight Media, 1+1 media та «Суспільного» / Віктор Кіщак, Юлія Карманська // Forbes Україна. – 2023. – 6 жовт. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://forbes.ua/lifestyle/distributsiya-ekspansiya-partnerstvo-yak-ukrainske-kino-ta-telebachennya-zaroblyae-pid-chas-velikoi-viyni-rozmova-z-topami-filmua-starlight-media-11-media-ta-suspilnogo-06102023-16506> (дата звернення 13.12.2023).

84. Сліпченко К. Вбити українське кіно. Швидко та з гарантією / Катерина Сліпченко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://zaxid.net/statti_tag50974/ (дата звернення 13.12.2023).

85. Бадьйор Д. Три роки кризи в Держкіно. Що буде з українським кіно далі? / Дарія Бадьйор // LB. – 2023. – 26 квіт. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2023/04/26/553083_tri_roki_krizi_derzhkino_shcho_bude_z.html (дата звернення 13.12.2023).

86. Українська кіноіндустрія сьогодні. Конспект SKVOT-лекції – про реалії та зміни українського кінематографа під час війни [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://skvot.io/uk/blog/ukrajinska-kinoindustriya-sogodni> (дата звернення 15.12.2023).

87. Колонка Юлії Сінькевич про супротив української кіноспільноти під час війни [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.wonderzine.me/wonderzine/culture/entertainment-opinion/10287-kolonka->

yuliyi-sinkevich-pro-suprotiv-ukrayinskoyi-kinospilnoti-pid-chas-viyni (дата звернення 15.12.2023).

88. Мельник М. Від Америки до Азії: Україна на літературній мапі світу 2023 року / Марія Мельник [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://chytomo.com/vid-ameryky-do-azii-ukraina-na-literaturnij-mapi-svitu-2023-roku/> (дата звернення 18.12.2023).

89. Фещук В., Батуревич І. Підсумки Франкфурта 2023: крихкість існування і підтримка загрожених ринків / Вікторія Фещук, Ірина Батуревич [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://chytomo.com/authors/iryna-baturevych/> (дата звернення 15.12.2023).

90. Корнієнко Н. Жадан, Курков, Забужко збирають премії: перемоги-2022 за кордоном / Наталія Корнієнко [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://chytomo.com/zhadan-kurkov-zabuzhko-zbyraiut-premii-peremohy-2022-za-kordonom/> (дата звернення 15.12.2023).

91. Карманська Ю. Квантовий стрибок. Попит на українські книги за кордоном зріс майже вдвічі за рік війни. Хто найбільше виграє від експансії / Юлія Карманська // Forbes Україна. – 2023. – 22 лют. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://forbes.ua/lifestyle/kvantoviy-stribok-ukrainskoi-knigi-za-rik-zakordonni-vidavtsi-kupili-vdvichi-bilshu-kilkist-prav-na-prodazh-ukrainskikh-knig-yaki-groshi-prinosit-ekspansiya-22022023-11895> (дата звернення 15.12.2023).

92. Барчук М. Оксана Пахльовська: «Ми маємо сказати, що українська література на всіх етапах була частиною динаміки європейської культури» / Мирослава Барчук // LB. – 2022. – 5 серп. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2022/08/05/525300_oksana_pahlovska_mi_maemo.html (дата звернення 15.12.2023).

93. Оксана Пахльовська: «В Європі на генетичному рівні виникає спонтанна любов до народу, що повстав на захист своєї свободи» / Олена Шарпанська // День. – 2015. – 20 трав. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/article/top-net/oksana-pakhlovska-v-yevropi-na-henetychnomu-rivni-vynukaє-spontanna-lyubov-do> (дата звернення 15.12.2023).

Матеріал підготувала

Г. М. Іванченко, завідувачка
сектору ДЗК відділу НАУІ

Інформцентру з питань культури та мистецтва

Комп'ютерне опрацювання та редагування **І. Г. Піленко**

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 2,22. Б/т. Зам. 3. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ-1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12